

მიტროპოლიტი ანანია (ჯაფარიძე)

პროფესორი მერაბ მაჩნაძე

პროფესორი ვახტანგ გურული

ულოცველთა შამი

(კოსმოპოლიტიზმი: კვლევა და ახალი)

გამომცემლობა არტანუჯი

თბილისი

2005

ნაშრომში ნაჩვენებია ეროვნულისა და კოსმოპოლიტურის
დაპირისპირების ისტორია საქართველოში XIX საუკუნის
80-იანი წლებიდან XXI საუკუნის დამდეგამდე.

ხოლო ესე უწყოდე, რამეთუ უკუანამსკნელთა დღე-
თა მოიწინენ ჟამნი ბოროტნი. და იყვნენ კაცნი თა-
ვის მოყუარე, ვერცხლის მოყუარე, ლალ, თავ მოთნე,
ამპარტაყან, მგმობარ, მამა-დედისა ურჩ, უმაღლო,
უღირს, უყუარულ, უწირავ, მასძენელ, უთმინო,
დაუმჭირველ, უზავ, დაუმშვდებელ, კეთილის მოძულე,
შინა-განმცემელ, წარმდებ, აღზუაფებულ, გულის
თქუმის მოყუარე უფრომს, ვიდრე ღმრთის მოყუარე.

ჰავლე მოციქულისა წიგნი ტიმოთეს მიმართ.
მეორე, 3, 1-4.

ვაი, ჩვენს ზოდაბუნებსა!
ვაი, საწყალი ვაზები!

ვაჟა

*აბა ესერა მიგცემ კრებულისაგან ეშმაკისა.
გამოცხადება იოფანესი, 3-9.*

კოსმოპოლიტურ აზროვნებას ხანგრძლივი ისტორია აქვს. მსოფლიო მოქალაქისა და მსოფლიო სახელმწიფოს იდეა კაცობრიობის განვითარების ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე სხვადასხვა ფორმით იჩენდა თავს. მონოთეისტური რელიგიებისა და ეროვნული სახელმწიფოების აღმოცენება, ცხადია, ხელსაყრელ კლიმატს ვერ შექმნიდა კოსმოპოლიტური აზროვნების დამკვიდრებისათვის. სწორედ ამიტომ ძველ და შუა საუკუნეების ისტორიაში კოსმოპოლიტიზმი არ შეიძლებოდა სერიოზულ იდეოლოგიურ ძალად ქცეულიყო.

ვითარება იცვლება XIX საუკუნიდან.

კოსმოპოლიტიზმი ეწინააღმდეგებოდა XIX საუკუნის ევროპისა და, საერთოდ, მთელი მსოფლიოს განვითარებას. ალბათ ამიტომ კოსმოპოლიტიზმი ევროპაში დიდი და სერიოზული კრიტიკის ღირსად არავის უცნია. საზოგადოებაც არ იჩენდა განსაკუთრებულ ინტერესს კოსმოპოლიტური იდეოლოგიისადმი. კოსმოპოლიტები სექტის სახით არსებობდნენ და, პრაქტიკულადაც, როგორც სექტა, ისე მოღვაწეობდნენ. მიუხედავად ამისა, ევროპაში კოსმოპოლიტიზმის

საფრთხე შეუმჩნეველი არ დარჩენილა და მას, ზოგადად, სავსებით სწორი შეფასება მიეცა. ამჯერად ჩვენ გვინდა შევჩერდეთ ცნობილი მოაზროვნის, ოსვალდ შპენგლერის (1880-1936) მიერ მოცემულ შეფასებაზე. XX საუკუნის დამდეგის გადასახედიდან ოსვალდ შპენგლერმა მომაკვდინებელი შეფასება მისცა კოსმოპოლიტიზმს. საკითხის უფრო ნათლად გარკვევის მიზნით ო. შპენგლერი ერთმანეთს უპირისპირებს ჰეგელსა და მარქსს: "Гегель стоит выше, ученик его Маркс ниже плоскости исторической фактичности... Государство у Гегеля творец истории; политика есть история... Маркс же мыслит историю без государства, историю, как арену партии, историю, как противоборство частных хозяйственных интересов" (Освальд Шпенглер. Прусачество и социализм. Петербург, 1922, стр. 68). ო. შპენგლერმა კოსმოპოლიტიზმის გაძლიერებას ასეთი ახსნა მოუძებნა: "XIX век был веком естествознания; XX век принадлежит психологии. Он не верит больше во власть разума над жизнью. Он чувствует, что жизнь господствует над разумом. Знание людей для нас важнее, чем абстрактные и общие идеалы; из оптимистов мы превратились в скептиков; не то, что должно наступить, а то, что наступит, занимает нас; и остаться властелином фактов для нас важнее, чем стать рабом идеалов" (იქვე, გვ. 68). ოსვალდ შპენგლერი საბოლოოდ კოსმოპოლიტიზმს ასეთ შეფასებას აძლევს: "Гражданство мира (Weltbürgertum) это жалкая фраза. Мы люди определенного столетия, нации, круга, типа. Это необходимые условия, при которых мы можем придать смысл и глубину нашему существованию, можем быть деятелями, также посредством слова. Чем более мы заполняем эти данные границы, тем далее простирается наша действительность. Платон был афинянин, Цезарь – римлянин, Гете – немец: что таковыми они были всецело и прежде всего, этим обусловлено их всемирно-историческое влияние" (იქვე, გვ. 69).

საქართველოში კოსმოპოლიტური იდეოლოგიის შემოტანის პირველი ცდა რუსი ნაროდნიკების ქართველ თანამოაზრეებს ეკუთვნით. XIX საუკუნის 70-იანი წლების დამდეგი, როცა ქართველმა ნაროდნიკებმა საქართველოში აქტიური მოღვაწეობა დაიწყეს, ხელ-

საყრელი პერიოდი არ იყო კოსმოპოლიტური იდეების გავრცელები-სათვის. ეს ის წლებია, როცა სულ უფრო ძლიერდებოდა XIX საუკუნის 60-იანი წლების დამდეგიდან ილია ჭავჭავაძის წინამძღო-ლობით დაწყებული დიდი ეროვნული მოძრაობა, როცა „მამულის, ენისა და სარწმუნოებისათვის“ ბრძოლა ახალ მომხრეებს იძენდა, როცა „ბრძოლა შელახული ეროვნული ღირსების აღდგენისათვის“ საერთო-ქართულ მოვლენად იქცა. ამიტომ ნაროდნიკული მოძრაობა საქართველოში ვერ ჩამოყალიბდა ფართო საზოგადოებრივ მოძრაო-ბად და არსებობის მთელ მანძილზე დარჩა გასაიდუმლოებულ სექ-ტად. ასეთ ვითარებაში ქართველმა ნაროდნიკებმა ბრძოლის სხვა გზა აირჩიეს. 1889 წელს პეტერბურგში გამოშვალ ჟურნალში "Северный Вестник" რუსეთის ნაროდნიკული მოძრაობის ერთ-ერთ-მა გამოჩენილმა მოღვაწემ, ეროვნებით ქართველმა ივანე ჯაბადარმა გამოაქვეყნა ვრცელი ნარკვევი "Письма о Грузии". ქართველი კოს-მოპოლიტის მიერ გააზრებული საქართველოს ისტორია, მის მიერ კონკრეტული საკითხების შესახებ გაკეთებული დასკვნები თუ ზო-გადი შეფასებები იმავე წელს გააცამტვერა ილია ჭავჭავაძემ გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებულ წერილების სერიაში „აი, ისტორია“. ილია ჭავჭავაძისეული კრიტიკა იმდენად ყოვლისმომცველია, რომ არაფრის დამატებას არ საჭიროებს. კოსმოპოლიტთა მიზნების უფ-რო ცხადად გარკვევის მიზნით ჩვენ მხოლოდ ერთ ადგილს მოვი-ტანთ ივანე ჯაბადარის "Письма о Грузии"-დან. აი, როგორ ესახე-ბოდა ივანე ჯაბადარს საქართველოში ეროვნულ ღირებულებათა შე-ნარჩუნების პერსპექტივა: "Под напором новой жизни, нового яркого духовного света, народ может скоро забыть старые былины... народ начинаст обыкновенно в таких случаях стыдиться своего темного житья и, спеша воспринять доступную ему внешность, отбрасывает прошлое со всеми его драгоценными сокровищами". როგორც ვხე-დავთ, უკვე 1889 წელს კოსმოპოლიტებმა სავსებით ცხადად ჩამოა-ყალიბეს თავიანთი დამოკიდებულება ქართული ეროვნული ღირებუ-ლებებისადმი და მათი სწრაფი მოსპობის იმედიც გამოთქვეს.

რუსეთის საიმპერატორო კარი, რომელიც ყველაფერს აკეთებდა რუსეთის იმპერიის განმტკიცებისათვის, რუსული ენის, რუსული

კულტურის დაცვისათვის, იმავდროულად დიდი მონდომებით ცდილობდა იმპერიის შემადგენლობაში მცხოვრებ არარუს ერებში კოსმოპოლიტური იდეების დანერგვას, დევნიდა ეროვნულ ენას, კულტურას, ცდილობდა ეროვნული თვითმყოფადობის მოსპობას. შემთხვევითი არ იყო ის, რომ XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში რუსეთის ხელისუფლებამ სასჯელის მოსახდელად საქართველოში გადმოასახლა უამრავი სოციალისტი და ისინი სამუშაო ადგილებითაც უზრუნველყო. რუსეთიდან გადმოსახლებულმა სოციალისტებმა მნიშვნელოვანწილად განაპირობეს კოსმოპოლიტური იდეების გავრცელება საქართველოში. სწორედ მათ აღზარდეს და სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოიყვანეს ქართველ სოციალისტთა პირველი თაობა, ისინი, რომელთაც, შემდეგში რუსეთიდან გადმოსახლებულ სოციალისტებთან ერთად, კოსმოპოლიტიზმის სენით მოწამლეს მთელი ქართველი საზოგადოება.

ილია ჭავჭავაძემ დროზე შენიშნა სოციალ-დემოკრატიულ იდეოლოგიაში არსებული დიდი საფრთხე – სოციალური დემაგოგია. სოციალური დემაგოგიის მიზანი იყო ქართველი ერის გათიშვა ორ ნაწილად, ამ ნაწილების დაპირისპირება და სამოქალაქო ომის პროვოცირება. სამოქალაქო ომი იმ მდგომარეობამდე მიიყვანდა ქართველ ერს, რომ „მამულის, ენისა და სარწმუნოების“ დაცვისათვის ველარავინ იზრუნებდა. ერთმანეთთან სამკედრო-სასიცოცხლოდ დაპირისპირებული და სოციალურ ჯგუფებად დაშლილი ქართველი ერის გამთლიანება ძალზე გაჭირდებოდა, რაც ხელსაყრელ კლიმატს შექმნიდა საქართველოში კოსმოპოლიტური იდეების დამკვიდრებისათვის. სწორედ ამიტომ იყო, რომ პირველი სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის, „მესამე დასის“ შექმნიდან სამი წლის შემდეგ, 1896 წელს გამოქვეყნებულ პუბლიცისტურ წერილში „ჩვენი ეხლანდელი სიბრძნე-სიცრუე“ ილია უკვე აშკარად დაუპირისპირდა კოსმოპოლიტ სოციალ-დემოკრატებს. ილია ჭავჭავაძემ, მართალია, სატირის ფორმით, მაგრამ საყსებით ცხადად მიანიშნა მოსალოდნელ საფრთხეზე: „მესამე დასის“ შექმნა ერთიანი ქართული ეროვნული მოძრაობის დასამარების დასაწყისის ნიშნავდა. ილია წერდა: „იქნება გეგონოთ, ამით მინდოდეს თავი მოვაწონო გ. წერეთელს, რომ მესამე

დასში შესასვლელად თავისი ბედნიერის ხელით კარი გაძილოს. სულაც არა. მე უფრო შორს მინდა გადავბოტო. თუ ღმერთი შემეწყვეა და მე ჩემით მოგაწონეთ თავი, მე მეოთხე დასს შევადგენ და მეთაურად გაეუხდები. ოთხი სამზე ერთით წინ არის და მეც მინდა, თუ ვიქნები, წინ ვიყო. ბ-ნ გ. წერეთლის დიდი ღვაწლი მით არის დაუვიწყარი, რომ ამისთანა ადგილი გზა გვიჩვენა წინანურობისა: საქმე ეხლა თვლამა, მეოთხეს მეხუთე მოჰყვება, მეხუთეს — მეექვსე და წავა ესე, მანამ ადამიანს სათვალავი შემოაკლდება. ქართული პროგრესი ეს არის და ევროპისა-კი რა მოგახსენოთ“. ამ წერილის დაწერიდან გავიდა ათი წელი. ამ ათწლეულში ზედმიწევნით ზუსტად აღსრულდა ილია ჭავჭავაძის წინასწარმეტყველება: საქართველოში შექმნილმა უამრავმა პოლიტიკურმა პარტიამ და ორგანიზაციამ, რომელთა უმრავლესობა სოციალისტური ორიენტაციისა იყო, დაასამარა ერთიანი ეროვნული მოძრაობის იდეა. „ჩვენი ეხლანდელი სიბრძნე-სიცურე“ და კიდევ მისი მსგავსი რამდენიმე წერილი გახდა იმისი მიზეზი, რომ კოსმოპოლიტებმა 1897 წელს ილია ჭავჭავაძის სამოცი წლის იუბილე ჩამალეს. იუბილე ვერ აღინიშნა ვერც 1898 წელს. ამ დროიდან ილია ჭავჭავაძის კრიტიკა, ილიას ნაზრევისა და ნაღვაწის უარყოფა ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა. ამ შემთხვევაში სავალალო ის კი არ იყო, რომ კოსმოპოლიტები ილიას უარყოფდნენ, სავალალო ის იყო, რომ ქართველი საზოგადოება შეეგუა ილიას გზის გამობას. კოსმოპოლიტთა პარპაშს ვერ ეგუებოდა მხოლოდ ერთი კაცი — ილია ჭავჭავაძე! ნოე ჟორდანიასთან ცხარე პოლემიკაში ჩაბმული ილია ჭავჭავაძე 1900 წელს წერდა: „ქვეყნის აშენებას გვიქადის ბ-ნი ნოე ჟორდანიას და მისი ათარები. საბა ორბელიანის ზღაპრისა არ იყოს, თვითონ მამალსავით ხეზე შემჯდარა და იძახის: მე აქ ვიყივლებ და თქვენ მანდ ძირს იყეფეთ და სოფელი აშენდებაო. ამ იმედით ბრძანდებოდეს ბ-ნი ნოე ჟორდანიას და მისი კამპანია, და როცა ამ გზით იმან ქვეყანა ააშენოს, მე წილს ნულარ დამიდებენ, არ დავემდურები“. ილია ჭავჭავაძე არ ხუმრობდა: თუ კოსმოპოლიტები მიზანს მიაღწევდნენ, მაშინ საქართველოში ილიას ადგილი მართლაც აღარ იქნებოდა! ილია ჭავჭავაძე კოსმოპოლიტთა გამარჯვების მიღმა მომა-

ვალში მათი იდეების გარდაუვალ გაკოტრებას ხედავდა: „ბაქიობა, კეხნა, თავის-თავის ქება და განდიდება უტყუარი ნიშანია იმისი, რომ ზემო სართულში ყველაფერი თავისს ადგილას არ არის დალაგებული. თავისის-თავის მაქებარი შორს მანძილს ვერ გაივლის, მალე ჩააკეცინებენ მუხლსა, როცა დაუფიქრდებიან და შეატყობენ, რომ შიგ არა ყრია-რა. ამის დრო, როცა იქნება, მოვა, და იგი ბალები, რომელთ წინაშე დღეს ბ-ნი ჟორდანია უმეცრობისა და უვიცობის მაღაყს ტაშისცემით გადადის, გაიზრდებიან, ისწავლიან, ცოდნით შეივსებიან და გამოარკვევენ, რა არარაობის მადანია ეს ჩვენი ახალი პუბლიცისტი ყოველისფრით, ნიჭი გნებავთ, ცოდნა თუ ჭკუა“.

1900 წელს ილია ჭავჭავაძე ქართველი სოციალ-დემოკრატების წინააღმდეგ წერს პამფლეტს „სიმეოლო სარწმუნოებისა“, მაგრამ მისი გამოქვეყნებისაგან თავს იკავებს. მსგავსი პამფლეტი კოსმოპოლიტური იდეოლოგიის წინააღმდეგ არც მანამდე და არც მის შემდეგ არ დაწერილა. მცირე ზომის პამფლეტში ილიამ წარმოადგინა ქართველ კოსმოპოლიტთა სრული პორტრეტი. კოსმოპოლიტთა ოცნება ილიამ შემდეგი სიტყვებით გამოხატა: „მოველი სასოებით დამხოხობასა და ყოველთა წოდებათა და ეროვნებათა და უწინარეს ყოველთა გურჯისტანის განადგურებასაცა“.

კოსმოპოლიტიზმი გარედან თავსმოხვეულ იდეოლოგიას წარმოადგენდა. კოსმოპოლიტიზმის წარმატება ბევრად იყო დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ დახვდებოდა მის მოძალებას ქართველი საზოგადოება.

საქართველოში რუსეთის ბატონობას, ცხადია, უკვალოდ არ ჩაუვლია. სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისა და ეკლესიის ავტოკეფალიის დაკარგვამ დიდი დარტყმა მიაყენა ქართულ ეროვნულ ცნობიერებას. საქართველოს ისტორიაში ბევრია იმისი მაგალითი, თუ როგორ დააკნინა დამპყრობელმა საერო ხელისუფლება. ამ შემთხვევაში ქვეყნის ცხოვრებაში კიდევ უფრო დიდ როლს ასრულებდა ეკლესია. ერის სულიერი გადარჩენის მისია სწორედ ეკლესიას, ქართველ სამღვდელოებას ჰქონდა დაკისრებული. XIX საუკუნის დამდეგიდან კი ქართველი ერი, როგორც საერო, ისე სა-

სულიერო, ხელისუფლების გარეშე დარჩა. ამას არ შეიძლებოდა უარყოფითი გავლენა არ მოეხდინა ქართველი ერის ფსიქიკაზე. შეიცვალა ქართველი საზოგადოება. ქართველი ახალგაზრდობა უმაღლეს განათლებას სამშობლოდან შორს, უცხოეთში, ძირითადად, რუსეთში, იღებდა. მათი ნაწილი თერგდალეულთა სახით მოველინა საქართველოს. ნაწილმა ეროვნული ცნობიერება დაკარგა, ქართული სინამდვილიდან გაუცხოვდა და, ფაქტობრივად, რუსი მოხელის სახით დაუბრუნდა სამშობლოს. განათლებული, მაგრამ ეროვნულ ცნობიერებადაკარგული, გარუსებული ქართველი უფრო საშიში იყო საქართველოსათვის, ვიდრე გაუნათლებელი, უხეში რუსი მოხელე. აღარაფერს ვამბობთ გაუნათლებელ და, ამავე დროს, ეროვნულ ცნობიერებადაკარგულ ქართველზე. გარუსებულ, ეროვნულ ცნობიერებადაკარგულ ქართველებს აკაკი წერეთელმა „საქართველოს ფუჭნი ძენი“ უწოდა. ქვეყნისათვის საშიში იყო არა მარტო „ფუჭ ძეთა“ მომრავლება, არამედ საზოგადოებაში დამკვიდრებული „განათლებული ქართველის“ გაგება. ხშირ შემთხვევაში განათლებულ ქართველად საზოგადოება მიიჩნევდა რუსეთში სასწავლებლად ნამყოფ და რუსული ენის მცოდნე ქართველს, მიუხედავად მისი პროფესიონალიზმისა და ეროვნული თვითშეგნებისა. ასეთი ქართველი ახალგაზრდის პორტრეტი დაგვიხატა აკაკი წერეთელმა 1861 წელს დაწერილ ლექსში „აპელაციის მცოდნე“. ლექსი ასე იწყება:

„ბედნიერია ჩანჩურა! შვილი ჰყავს მას საქები,
თქვენს მზეს ვფიცავ, წყალივით იცის აპელაცია!..
წვერ-ულვაშს აღარ ჰკადრობს, მოუშვია ბაკები:
ეს სწავლის ნიშანია, უპ, რა დიდი კაცია!..“

თავის განათლებას ეს „ფუჭი ძე“ ხაზს იმით უსვამდა, რომ ქართულ ტანსაცმელს არ იცვამდა და რუსული ენის არმცოდნეს ველურად მიიჩნევდა:

„ქართულ ტანისამოსსა, აბა, რაღად იკადრებს;
სწავლული კაცი არის, ტანზე ფრაკი აცვია;
ვინც რუსული არ იცის, მთის ნადირსა ადარებს, —
ვინ ამტყუნებს, მართალს ბრძანებს: ის სწავლული კაცია!“

აკაკი წერეთელი ვერც იფიქრებდა, რომ მისი ლექსი ჩვენს დღე-
ვანდულობასაც საეცებით მიესადაგებოდა, თუკი სიტყვა „რუსულს“
შევცვლიდით სიტყვით „ინგლისური“. ნუთუ საუკუნენახევრის გან-
მავლობაში ვერაფერი ვისწავლეთ ქართველებმა?!

„ფუჭი ძე“, გარდა იმისა, რომ ყოველგვარი ქართულის მოძულ-
ეა, ამავე დროს მექრთამეცაა, ოღონდ მცირე ქრთამით არ კმაყო-
ფილდება:

„ამბობენ, — ქრთამი სძულსო, არ იძღვნის არცა ქათამსა,
მხოლოდ მაშინ არ იწყენს, თუ მსუქანი ვაცია“.

რუსეთიდან დაბრუნებული „ფუჭი ძე“ საქართველოში დიდი პა-
ტივით მიიღეს და მაზრის უფროსადაც კი დანიშნეს. მიუხედავად
ამისა, მას მაინც სძულს მშობელი ერი:

„გაბუტვით დადის, სიბრძნე აღარ ეტევა ყელში,
მთელს ნაციას ის მოსწონს, მას სძულს მთელი ნაცია!
აი, სწავლული შვილი, სანატრი ამ სოფელში,
ქართველების შეხედვით, ყოვლად კარგი კაცია!“

ყოველივე ეს ხომ დიდი ტრაგედია იყო, მაგრამ კიდევ უფრო
დიდი ტრაგედია იყო ის, რომ აკაკი წერეთელმა ლექსის ბოლოს
გვამცნო: „ქართველების შეხედვით, ყოვლად კარგი კაცია“.

ქართული სინამდვილისაგან მოწყვეტა, თავისთავად, დიდი უბედურება იყო ყველა ქართველისათვის, მაგრამ უბედურება ამით არ მთავრდებოდა. მათი დიდი ნაწილი არა მარტო მოსწყდა ქართულ სინამდვილეს, არამედ უცხოურის (რუსულის) განდიდება და ქართულის უარყოფა დაიწყო. 1862 წელს დაწერილ ლექსში „ქართულზედ რომ ხელს იღებენ“ აკაკი ასე ახასიათებს მათ:

„ქართულ ენას არად ხდიან,
შვილებს რუსულათა ჰზრდიან,
ტრედიაკოვსკის აქებენ
და რუსთველს კი დასცინიან“.

ქართველი რომ ქართულ ენას ივიწყებს და რუსულს აღიარებს მშობლიურ ენად, ეს, ცხადია, რიცხვით მცირე ერისათვის ტრაგედიაა, მაგრამ კიდევ უფრო დიდი ტრაგედიაა ის, რაც აკაკიმ შემდეგი სიტყვებით გამოხატა:

„ტრედიაკოვსკის აქებენ
და რუსთველს კი დასცინიან!“

შეიძლება გარკვეული კანონზომიერების დადგენა. გარუსებული ქართველი, თავისთავად, მოძულე, აგრესიული ხდება ყოველივე ქართულის მიმართ, იმაზე მეტად აგრესიული, ვიდრე ქართველთაგან უცხოელი. ყოველივე ეს ჩვენს თავზე გამოვცადეთ დღევანდელმა ქართველებმა. აკაკი წერეთელი კი ალბათ ვერც დაიჯერებდა, რომ მისი ლექსის დაწერიდან ნახევარი საუკუნე გავიდოდა და ამჯერად „ვეფხისტყაოსნის“ განქიქებას ცნობილი ქართველი ბოლშევიკი ფილიპე მახარაძე შეუდგებოდა, ხოლო XXI საუკუნის დამდეგს ტრედიაკოვსკის მაქებართა და რუსთველის განმქიქებელთა

სულიერი მემკვიდრეები უფრო შორს წავიდოდნენ და საშუალო სკოლის პროგრამიდან სასულიერო მწერლობისა და „ვეფხისტყაოსნის“ ამოღებას მოითხოვდნენ, ხოლო ილია ჭავჭავაძისა და გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიას არარაობად გამოაცხადებდნენ. ასეთ ქართველებს აკაკი წერეთელი „უსწავლელ სწავლულებს“ და „სულელ-ბრძენებს“ უწოდებს.

„სულელ-ბრძენთა“ მომრავლება საქართველოს კარგს არაფერს უქადდა. ამ აღადმიანებს იმისი გახსენებაც კი ეთაკილებოდათ, რომ ქართველები იყვნენ, ყოველივე ქართული აღიზიანებდათ და მზად იყვნენ უცხო მბრძანებლისადმი ერთგულება ნებისმიერი გზით დაემტკიცებინათ. 1867 წელს დაწერილ ლექსში „დიდი ვინმე“ აკაკი წერეთელი სწორედ ასეთ ქართველს აღაპარაკებს:

„გზა მომეცი! ჩამოდექი!
ზომ ხედავ, არ გეხუმრები?
ჩემს მშობლის მკვლელს ვახლავარ
და იმას ვემსახურები!..

არ მცალიან... მეჩქარება:
გასალესად მაძლევს დანას
და მით ჩემს ძმებს ყელებს დასჭრის
ჩუმაღ... ცხადად ეტყვის „ნანა“-ს

მე კი სრულად გამაკეთებს,
ერთგულად რომ დამისახავს;
და საბრალო ჩვენი ერიც,
დიდკაცად რომ დამინახავს,

მუხლს მომიყრის, თაყვანსა მცემს,
დამაფასებს ქვეყნის ცალად
და მომაგალ თაობისთვის
გამომსახავს იდეალად!“

აკაკი წერეთლის ლექსს „დიდი ვინმე“ თავისუფლად შეიძლება ვუწოდოთ სამშობლოს მოღალატეთა საღაშქრო სიმღერა. მსგავს სიტყვებს იმეორებდა ალბათ 1921 წელს თბილისისაკენ მომავალი სერგო ორჯონიკიძე.

აკაკი წერეთელი გვიხატავს ეროვნულ ცნობიერებადაკარგულ ქართველის ტიპს – ქართული ენის, ქართული კულტურის უარმყოფელს, გარუსებულს, ქართველთმომხუტეს. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ასეთი ქართველი რუსული სინამდვილის ნაწილი ხდებოდა, უყალიბდებოდა რუსული ცნობიერება. უმეტეს შემთხვევაში ეს ასე არ იყო. ქართულის უარმყოფელი ვერ ხდებოდა რუსული სინამდვილის ნაწილი, მისი ცნობიერება არ იყო რუსული. ასეთი ადამიანების უმრავლესობას არც ქართული ფსიქიკა გააჩნდათ და არც რუსული. ისინი იმ განსაკუთრებულ ჰიბრიდს წარმოადგენდნენ, რომლებიც ვერც ქართულ და ვერც რუსულ ნიადაგში ველარ იზარებდნენ. ეს ადამიანები სულიერ საზრდოს ვერც ქართულ სინამდვილეში პოულობდნენ და ვერც რუსულში. ეს კი საბოლოოდ იმით მთავრდებოდა, რომ ისინი ადვილად ექცეოდნენ კოსმოპოლიტური იდეოლოგიის გავლენის ქვეშ და ამიერიდან ყოველგვარი ეროვნულის, როგორც ქართულის, ისე რუსულის, უარმყოფელის როლში გვევლინებოდნენ. აკაკი წერეთელმა ეს დიდი საფრთხე ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 60-იან წლებში შენიშნა. XIX საუკუნის 90-იან წლებსა და XX საუკუნის დამდეგს ისინი, ვინც 20-30 წლის წინ თითქმის უმცირესობაში იყო, იმდენად მომრავლდნენ, რომ უკვე ტონს აძლევდნენ მთელ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოძრაობას.

ულოცველთა ჟამი დგებოდა საქართველოში!

მესამე დასეულთა ილია ჭავჭავაძისეულ შეფასებაზე ქვემოთ მოგახსენებთ. მეტად საყურადღებოა ის, რომ სოციალისტური იდეოლოგიიდან მომდინარე საფრთხე იმთავითვე შეუშინებია „მესამე დასთან“ იდეურად ახლოს მდგომ ცნობილ ეროვნულ მოღვაწეს გიორგი წერეთელს. 1894 წლის 4 მარტს ეგნატე ნინოშვილისადმი გაგზავნილ წერილში მესამე დასეულთა კოსმოპოლიტური ექსპერიმენტებით შემოფოთებული გიორგი წერეთელი შიშს გამოთქვამდა იმის გამო, რომ საქართველოში ცუდად გაიგეს სოციალ-დემოკრატიული იდეო-

ლოგის ზოგიერთი დებულება, მაგალითად, ერთა შორის ძმობა: „გერმანიის სოციალისტები მანამდის ძმები არიან ფრანკუზების და მთელი ქვეყნის, სანამდის მათ ეროვნულ პიროვნებას, მათ ენას, მათ ისტორიას, მათ კულტურას არავინ შეზღუდის“. გიორგი წერეთელს მაგალითიც მოჰყავს საფრანგეთ-პრუსიის ომის ისტორიიდან: „ახლა წარმოიდგინეთ, რომ ფრანკუზებს ეძლია 1870 წლის ომში და რეინის პროვინციები წაერთმიათ გერმანიისათვის და ხალხისათვის ხუთი მილიარდი წაეგლიჯათ, როგორ მოიქცეოდნენ გერმანიის სოციალისტები, მაშინ ნახავდი, თუ გერმანიის სოციალისტები ფრანკუზებს მტრად არ გამოაცხადებდნენ და ზედ არ შეაკვდებოდნენ“. გიორგი წერეთელი ახალგაზრდა ქართველი სოციალ-დემოკრატების გასაგონად აღნიშნავდა: „ნამდვილი სოციალიზმი იმას კი არ ნიშნავს, რომ ჩვენ ჩვენი ტერიტორიიდან ავბარგდეთ, ჩვენი ისტორია დავივიწყოთ, ჩვენი ტიპი უკუვაგდოთ, ქართული დავივიწყოთ, რუსული ენა შევითვისოთ და რუსები გავხდეთ. არა, სოციალიზმი ინდივიდუალურ თვისებას, როგორც კერძო ტიპისას, ისე ეროვნებისას, არ ეხება. ეხება კი არა, კიდევ იფარავს და აქ არის პროგრესული მხარე სოციალიზმისა. ქართველი, რუსი, ფრანკუზი, გერმანელი, სომეხი, ჩაჩანი, გოტენტოტი და ათასი სხვა იმ ტიპზე დარჩენ, როგორც ისინი შეუქმნია ბუნებას, გეოგრაფიულ გარემოს, ისტორიულ ცხოვრებას და ეტნიურ კანონების ზეგავლენას“. გიორგი წერეთელი ხაზს უსვამს იმას, რომ დამოუკიდებელი, ეროვნული სახელმწიფოებისათვის მისაღები სოციალიზმის ზოგიერთი პრინციპი შეიძლება მიუღებელი, დამღუპველი აღმოჩნდეს სახელმწიფოებადაკარგული, რუსეთის მიერ დაპყრობილი ქართველი ერისათვის. გიორგი წერეთელი ასე მიმართავს ახალგაზრდა ქართველ სოციალ-დემოკრატებს: „ჩვენ ნუ ვუმტყუნებთ სოციალურ პრინციპს, მაგრამ იმდენათ, რამდენათაც ეს სოციალური პრინციპი არ გადაიქცევა ჩვენსავე დასაკლავ დანათ. ჩვენ ბედში მდგომარე ხალხი ორივე ხელებით უნდა ვეჭიდებოდეთ ჩვენს ისტორიას, ცხოვრებას, ჩვენს ქართველობას და, ამასთანავე, ჩვენსავე ქვეყანაში ვავრცელებდეთ სოციალურ იდეებს“. გიორგი წერეთელი დაასკვნის, რომ ეროვნულობის შენარჩუნებისათვის ბრძოლა უნდა გაგრძელდეს

„მანამდის, სანამდის ქვეყანაზე დაჩაგრული ნაციები, როგორიც ჩვენცა ვართ, არ განთავისუფლდებიან სხვა უფრო ძლიერის ნაციის მონობისაგან“. მანამდე კი, გიორგი წერეთლის აზრით, „კოსმოპო-
ლური სოციალური პრინციპი ყელში დანას გაგვიყრის და ჩვენს
ლემზე რუსის ხალხი გაიძლებს მუცელს“.

გიორგი წერეთლის გაფრთხილება ყურად არ იღეს ქართველმა
სოციალ-დემოკრატებმა. ისინი სწორედ გიორგი წერეთლის ნაჩვენე-
ბი გზის საწინააღმდეგოდ მიდიოდნენ.

კაცი განსრწნილნი გონებითა,
გამოუცდელნი სარწმუნოებითა.

პავლე მოციქულისა წიგნი
ტიმოთეს მიმართ. მეორე, 3-8.

მესამე დასელთა „კოსმოპოლიტური ექსპერიმენტები“ ძალზე მოკრძალებულად ჩანდა იმასთან შედარებით, რაც საქართველოში XX საუკუნის დამდეგს ვიხილეთ. არჩილ ჯორჯაძე შეშფოთებული წერდა: XX საუკუნე კოსმოპოლიტიზმის ბატონობის საუკუნე იქნებაო.

XIX საუკუნის 90-იანი წლები და XX საუკუნის დამდეგი საკუთრივ ველიკოროსიაში აღინიშნა კოსმოპოლიტური ძალების არნახული გაძლიერებით. კოსმოპოლიტური იდეოლოგია ეპიდემიასავით მოედო მთელ საზოგადოებას. რუსეთშიც და საქართველოშიც ტონის მიმცემნი სოციალ-დემოკრატები იყვნენ: რუსეთში – ვლადიმერ ლენინი, საქართველოში – იოსებ ჯუღაშვილი. ორივე მათჳანი სოციალური დემაგოგიის დიდოსტატი იყო. კოსმოპოლიტიზმი მათთვის თვითმიზანს არ წარმოადგენდა, კოსმოპოლიტიზმი ყოველგვარი ეროვნულის მოსასპობად იყო გამოიზნული. ეროვნულ ცნობიერებად-კარგული ადამიანი იყო ის, ვინც სოციალ-დემოკრატებს თავიანთი შაებნელი მიზნების განსახორციელებლად სჭირდებდათ. ეს იყო მა-

სალა, რომლის დამანგრეველი ძალის გარეშე სოციალ-დემოკრატები ხელისუფლების სათავეში ვერ მოვიდოდნენ. რუსი არ გაწირავდა რუსეთს, ქართველი – საქართველოს, ორივეს გაწირავდა ის, ვინც თავის სამშობლოდ არ თვლიდა არც რუსეთს, არც საქართველოს, თავს არ მიაკუთვნებდა არც ერთ ერს, არც ერთ ეკლესიას.

XIX საუკუნის 60-იანი წლების დამდეგიდან საქართველოში ილია ჭავჭავაძის წინამძღოლობით დაწყებულმა დიდმა ეროვნულმა მოძრაობამ 30-40 წლის მანძილზე არნახულ შედეგებს მიაღწია. ამ შედეგებიდან უმთავრესი იყო:

პირველი. ეროვნული ცნობიერების არნახული გაძლიერება, დიდი ეროვნული საფრთხის სრულად აღქმა და ბრძოლა მის წინააღმდეგ;

მეორე. შეღახული ეროვნული ღირსების აღდგენისათვის ბრძოლაში ქართველი ინტელიგენციის ელიტამ დარაზმა მთელი ერი, მოძრაობა გახდა საერთო-ქართული;

მესამე. ქართველი ერის ასიმილაციის, რუსეთის იმპერიის განუყოფელ ნაწილად საქართველოს გადაქცევის საშიშროება არარეალური გახდა;

მეოთხე. ქართული ეროვნული მოძრაობა მივიდა იმ ზღვრამდე, საიდანაც შეიძლებოდა დაწყებულიყო ბრძოლა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის.

ის, რაც საქართველოში ხდებოდა, აშკარად ეწინააღმდეგებოდა კოსმოპოლიტთა მიზნებს.

ვინ უშლიდა ხელს საქართველოში კოსმოპოლიტთა შაგბნელი მიზნების განხორციელებას, ვინ იყო ის, ვისაც შეეძლო ძველი და ახალი თაობის ეროვნულ მოღვაწეთა გაერთიანება და ერთიანი ეროვნული მოძრაობის აღორძინება? ეს იყო ილია ჭავჭავაძე.

ეროვნული გმირების ნაკლებობას საქართველო არასდროს განიცდიდა, თუმცა ილია ჭავჭავაძე ამ თვალსაზრისითაც გამორჩეული იყო. ილია დაკარგული სახელმწიფოებრიობისა და დაკარგული ავტოკეფალიის პირობებში მოღვაწეობდა, ანუ მას არ შეიძლებოდა ჰქონოდა არც ქვეყნის საერო ხელისუფლების მხარდაჭერა და არც სასულიერო ხელისუფლების ლოცვა-კურთხევა. ილია ჭავჭავაძე საქართველოს მოველინა როგორც ღვთის ნების აღმსრულებელი.

სწორედ ამიტომ დღესაც ძნელია პასუხი გასცე კითხვას: ილია ჭავჭავაძე იყო იმ დიდი ეპოქის ნაყოფი, თუ ეპოქა იყო ილიას მიერ შექმნილი, ილიათი განსაზღვრული? ჩვენ გვჯერა, რომ წმინდა ილია მართალმა, როგორც ღვთის ნების გამოვლინებამ, შექმნა ის დიდი ეპოქა, რომელმაც გადამწყვეტი როლი შეასრულა ქართველუბისა და საქართველოს გადარჩენაში.

ილია ჭავჭავაძე კოსმოპოლიტთა შეტევის სამიზნედ ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან იქცა. იმხანად ილიას ფიზიკური ლიკვიდაცია არ იგეგმებოდა, მზადდებოდა ილია ჭავჭავაძის იდეური განადგურება, მისი ჩამოცილება ეროვნული მოძრაობის ხელმძღვანელობიდან და საერთოდ საზოგადოებიდან იზოლაცია. ილია ჭავჭავაძის იდეური დასამარებისაკენ მიმართული ბრძოლა კარგად იყო ორგანიზებული და იგი ერთი ცენტრიდან იმართებოდა. კონკრეტულად ილია ჭავჭავაძისა და, ზოგადად, მისი ნააზრევ-ნაღვაწის განქიქების მიზნით ზედიზედ დაიბეჭდა წერილების სერია. მათ შორის უნდა მოვიხსენიოთ: პეტრე გელეიშვილის „ივერია“, „მოამბე“ და „მესამე დასი“ (1894 წ.), ნოე ჟორდანიას „მოამბის“ პუბლიცისტიკა“ (1894 წ.), „მესამოცე წლების მოღვაწენი და დღევანდელი ცხოვრება“ (1896 წ.), სილიბისტრო ჯიბლაძის „კვალი“ და მესამე დასის მწერლები“ (1895 წ.) და სხვ. ამ წერილების ზოგადი მიმართულება ასეთი იყო: მართალია, ილია ჭავჭავაძეს თავისი მოღვაწეობის დასაწყისში ჰქონდა გარკვეული დამსახურება, მაგრამ შემდგომ იგი იქცა პროგრესის შემაფერხებელ ძალად და, ამდენად, ხელს უშლიდა ქვეყნის წინსვლას. ილია ჭავჭავაძის მოწინააღმდეგე კოსმოპოლიტთა ასეთი თავშეკავებული ტონი იმით აიხსნება, რომ მათ ჯერ კიდევ ეშინოდათ საზოგადოების უარყოფითი რეაქციისა. სავალალო მართო ის კი არ იყო, რომ ახალგაზრდა მოღვაწეთა ჯგუფმა ილია ჭავჭავაძე პროგრესის შემაფერხებლად დასახა, უფრო მეტად სავალალო იყო ის, რომ საზოგადოება ღუმილით შეხვდა ილიას გმობას. ილიას მიმართ ახლა იესოს სიტყვები: „არავინ წინასწარმეტყუელი შეწყნარებულ არს თჳსსა მამულსა“ (სახარებაჲ ლუკაჲსი, 4,25). ეს კოსმოპოლიტებმა თავიანთ სიძლიერეს მიაწერეს და ილია ჭავჭავაძის წინააღმდეგ მეორე შეტევა წამოიწყეს.

1897 წელს ქართველი საზოგადოება ემზადებოდა ილია ჭავჭავაძის სამოცი წლის იუბილის აღსანიშნავად. სოციალ-დემოკრატებმა, რომელთა შორის განსაკუთრებული აგრესიულობით გამოირჩეოდა ფილიპე მახარაძე, იუბილე ჩაშალეს. იყო ცდა იუბილის 1898 წელს აღნიშვნისა, მაგრამ უშედეგოდ. სოციალ-დემოკრატებმა არა მარტო იუბილე ჩაშალეს, არამედ პრესის საშუალებით საშინელი რისხვა დაატეხეს თავს იმ ადამიანებს, ვინც რაიმე ფორმით ილია ჭავჭავაძის იუბილეს გამოეხმაურა. ქართველმა საზოგადოებამ ამჯერადაც დუმილი არჩია. ცხადია, საზოგადოების ასეთმა განწყობილებამ კიდევ ერთხელ წააქეზა კოსმოპოლიტები და მათ ილიას წინააღმდეგ მორიგი, მესამე, შეტევა წამოიწყეს.

1900 წელს გაზეთ „კვალში“ დაიბეჭდა ნოე ჟორდანიას წერილების მთელი სერია სათაურით „პრესა“, რომელიც იმავე 1900 წელს ცალკე წიგნათაც გამოიცა სათაურით „ქართული პრესა (გუშინ და დღეს)“. ნოე ჟორდანიამ მიზნად დაისახა გაზეთ „ივერიის“ დაგმობა. ეს იგივე იყო, რაც ილიას შეხედულებათა დაგმობა, რადგან „ივერიის“ იდეურ მიმართულებას სწორედ ილია ჭავჭავაძე განსაზღვრავდა. აი, როგორ აფასებდა ნოე ჟორდანია „ივერიის“ მოღვაწეობას: „მეფობა „ივერიის“ არის მეფობა რეაქციის“; „ბნელით მოცულმა „ივერიამ“... ქართული აზროვნება ერთიანათ დააბნელა“; „ივერიამ... ძირიანათ ამოაგდო საზოგადოთ ლიტერატურული პირუთვნელობა. კრიტიკა, ახალი გზა-კვალის ძიება და ძველის, აწ გამოუდევარი, ურთიერთობის დატოვება მომაკვდინებელ ცოდვათ ჩაითვალა. აზრი ცოცხალი და დროს შესაფერი მწერლობიდან განიდევნა, აზრი მკვდარი და დრო-გასული მწერლობაში გაბატონდა. ეს კიდევ ცოტაა, „ივერიამ“ დასცა საზოგადოთ ქართული სიტყვის მნიშვნელობა ჩვენში; ქართულ მწერლობას აღარავითარი გავლენა არა აქვს, მისი სიტყვა აღარავის ყურადღებას არ იპყრობს, ის აღარავისთვის საინტერესო არ არის. რისთვის? იმისთვის, რომ „ივერიამ“, ამ ქართულ ყოველ-დღიური პრესის მონოპოლისტმა, თვითონვე დასცა დროშა ქართული პრესის“; „დღეს ჩვენ მწერლობაში „ივერიის“ წინამძღოლათ ყოველ-მხრივი რეაქციაა, რეაქცია აზრის, ზნეობის, მოქალაქეობის, ქართული სიტყვიერების. ქართული სიტყვა

სუსტი, აზრი ძველი, ზნეობა მახინჯი, მოქალაქეობა სულ არაა...“ ყოველივე ამის წამკითხველი ქართველი საზოგადოება კი ღუმდა! არა და ყველას კარგად ესმოდა, რომ „ივერიის“ ღვაწლის უარყოფა ნიშნავდა არა მარტო ილია ჭავჭავაძის ღვაწლის უარყოფას, არამედ მთელი ქართული ეროვნული მოძრაობის მონაპოვრის უარყოფას. ისიც არ იყო ძნელად ამოსაცნობი, რომ „ივერია“, პირველ რიგში, სწორედ მისი ეროვნულობის გამო არ მოსწონდათ კოსმოპოლიტებს. „ივერიის“ უმთავრესი დამსახურება შელახული ეროვნული ღირსების აღდგენისათვის ბრძოლა იყო. კოსმოპოლიტებს კი სურდათ, ქართველი ერი ყოველგვარი ღირსების გარეშე ეხილათ!

1900 წელს ილია ჭავჭავაძე მარტო დარჩა. მას არავინ არ გამოექმდებოდა. სოციალ-დემოკრატებმა შეძლეს საზოგადოებისაგან ილიას იზოლირება. ამას ზედ დაერთო ილიას ჯანმრთელობის მდგომარეობის სერიოზული გაუარესება. მზადდებოდა კიდევ უფრო უარესი.

თბილისის გუბერნიის ჟანდარმერიის სამმართველოს მასალებში დაცულია მეტად მნიშვნელოვანი ცნობა. 1903 წელს ილია ჭავჭავაძე თანმხლებ პირებთან ერთად ნაძალადევში მუშათა ბიბლიოთეკის გახსნას დაესწრო. ღონისძიებამ მშვიდად ჩაიარა. ილია ჭავჭავაძე უკვე წასასვლელად ემზადებოდა, როცა მას შეატყობინეს: ბიბლიოთეკის წინ თავმოყრილ ბრბოს ვიღაცა ილიას ჩაქოლვისაკენ მოუწოდებდა, ბრბოც აღელვებული ჩანდა და ილიას გამოსვლას ელოდა. თანმხლებმა პირებმა ილია ჭავჭავაძე შენობის უკანა გასასვლელიდან მალულად გაიყვანეს და ტრაგედიაც თავიდან იქნა აცილებული. ჟანდარმერიამ მოკვლევა ჩაატარა. გაირკვა, რომ ბიბლიოთეკის შენობის წინ თავმოყრილ ბრბოში ძირითადად ამიერკავკასიის თბილისის რკინიგზის მთავარი სახელოსნოების მუშები იყვნენ. ბრბოს ორგანიზებას უწევდა და ილია ჭავჭავაძის ჩაქოლვისაკენ მოუწოდებდა სოციალ-დემოკრატი მუშა კალისტრატე გოგუა.

შეიძლებოდა თუ არა ბიბლიოთეკის შენობის წინ ბრბოს თავმოყრა სტიქიურად მომხდარიყო? სავსებით შესაძლებელია, მაგრამ ყოველად წარმოდგენელია, მუშებს ილია ჭავჭავაძის ჩაქოლვის გადაწყვეტილება დამოუკიდებლად მიეღოთ. ცხადია, მუშებს ვილაცამ წი-

ნასწარ შეატყობინა, რომ ილია ჭავჭავაძე ბიბლიოთეკის გახსნას დაესწროდა. ის „ვილაც“, ცხადია, ბრბოსაც საგანგებოდ შეარჩევდა, რადგან წინასწარი შემზადების გარეშე ილიას ჩაქოლვის გადაწყვეტილებას მუშები არ მიიღებდნენ. ეს „ვილაც“, ჟანდარმერიის აზრით, სოციალ-დემოკრატი მუშა კალისტრატე გოგუა იყო. ალბათ იქნებოდნენ სხვა ორგანიზატორებიც. სამწუხაროდ, ჟანდარმერიას საქმე სერიოზულად არ გამოუძიებია: არ დაუკითხავთ კალისტრატე გოგუა, არ უცდიათ სხვა წამქეზებელთა ვინაობის დადგენა, არ დაუდგენიათ თუნდაც რამდენიმე აქტიური მუშის ვინაობა და ა. შ. არადა სახეზე იყო ადამიანის სიცოცხლის ხელყოფის ორგანიზებული მცდელობა. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ეს მოხდა 1903 წელს. ჯერჯერობით რევოლუცია დაწყებული არ არის, თბილისში სიმშვიდეა და ასეთი ფაქტებიც იშვიათად ხდება, ე. ი. ნაძალადეგში ბიბლიოთეკის გახსნისას მომხდარი ფაქტი სერიოზული გამოძიების საგანი უნდა გამხდარიყო. დაეუშვათ და იმ დღეს ილია ბრბოს ჩაქოლა. ამ შემთხვევაში ყველაფერი ეგზალტირებულ ბრბოს დაჰბრალდებოდა და სოციალ-დემოკრატებსაც ვერავენ ვერაფერს დააბრალებდა. ილიას ასეთი საზიზღარი მკვლელობა (ბრბოსაგან ჩაქოლვა) იყო ის, რაც ჰაერივით სჭირდებოდათ კოსმოპოლიტებს. სოციალ-დემოკრატიული პროპაგანდა საქმეს ისე წარმოაჩენდა, თითქოს ილია ჭავჭავაძე ქართველობისა და საქართველოსათვის ბრძოლას კი არ შეეწირა, არამედ ქართველმა ხალხმა ჩაქოლა.

1905-1907 წლების რევოლუციამ ეროვნულ და კოსმოპოლიტურ ძალთა მძაფრ დაპირისპირებაში ჩაიარა. ასე იყო რუსეთში, ასე იყო საქართველოშიც. ქართველი კოსმოპოლიტები გააფთრებით ცდილობდნენ ეროვნული საკითხის ინგორირებას და ნაციონალიზმისა და შოვინიზმის აჩრდილით აშინებდნენ საზოგადოებას. კოსმოპოლიტებმა ომი გამოუცხადეს საქართველოს ავტონომიის იდეას, აშკარად დაუპირისპირდნენ ავტოკეფალისტთა მოძრაობას. დაიწყო საშინელი ათეისტური პროპაგანდა. კოსმოპოლიტური პრესა წამლავდა საზოგადოებას. კოსმოპოლიტების აზრით, პატრიოტიზმი რეაქციული, შავბნელი ძალების იდეოლოგია იყო, ხოლო კოსმოპოლიტიზმი პროგრესისა და წინსვლას ემსახურებოდა.

ეროვნული მოძრაობის გამოჩენილ მოღვაწეებს, ქართველი ინტელიგენციის ნაწილს კარგად ესმოდა სოციალ-დემოკრატიული აგიტაციის დამღუპველი შედეგები, მაგრამ მოსახლეობის დაბალ სოციალურ ფენებში კოსმოპოლიტური იდეები ფეხს იკიდებდა. ეს საშიში მოვლენა დროულად შენიშნა ვაჟა-ფშაველამ. 1905 წელს ვაჟამ დაწერა შესანიშნავი წერილი „კოსმოპოლიტიზმი და პატრიოტიზმი“. ვაჟა-ფშაველა ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ეროვნულობა და პატრიოტიზმი სულაც არ უნდა იქნას განხილული როგორც ზოგადსაკაცობრიო იდეალების მტერი. ვაჟა-ფშაველა ერთმანეთს უპირისპირებს „გონიერ კოსმოპოლიტს“ და „ჩვენებურ კოსმოპოლიტს“. მისი აზრით, „გონიერი კოსმოპოლიტი“ სულაც არ ებრძვის ეროვნულს, მაშინ როცა „ჩვენებურ კოსმოპოლიტს“ ერთადერთ მიზნად ეროვნულის წინააღმდეგ ბრძოლა გაუხდია. ვაჟა-ფშაველა „ნამდვილ პატრიოტად“ იმას მიიჩნევს, ვინც, პირველ რიგში, თავის ერს, სამშობლოს ემსახურება და ამავე დროს ხელს უწყობს კაცობრიობის წინსვლას: „რომელი ადამიანიც თავის ერს ემსახურება კეთილგონიერად და ცდილობს თავისი სამშობლო ადამაღლოს გონებრივ, ქონებრივ და ზნეობრივ, ამით ის უმზადებს მთელს კაცობრიობას საუკეთესო წევრებს, საუკეთესო მეგობარს, ხელს უწყობს მთელი კაცობრიობის განვითარებას, კეთილდღეობას“. მამულიშვილის მოვალეობა ვაჟა-ფშაველას ასე ესმის: „ყოველი მამულიშვილი თავის სამშობლოს უნდა ემსახურებოდეს მთელის თავის ძალღონით, თანამომემთა სარგებლობაზე უნდა ფიქრობდეს და რამდენადაც გონიერული იქნება მისი შრომა, რამდენადაც სასარგებლო გამოდგება მშობელი ქვეყნისათვის მისი ღვაწლი, იმდენადვე სასარგებლო იქნება მთელი კაცობრიობისათვის“.

ვაჟა-ფშაველას სწამს, რომ ზოგადსაკაცობრიომდე ერი მხოლოდ „პატრიოტიზმისა და ნაციონალიზმის მეოხებით“ მივა, რადგან „პატრიოტიზმი, როგორც სიცოცხლე და სიცოცხლესთან გრძნობა, თითქო დაბადებასთან ერთად ჰყვება ადამიანს და შეიცავს ისეთ ნაწილებს, რომელთაც ვერც ერთი ჭკუათმყოფელი ადამიანი ვერ უარყოფს, როგორც მაგ. არის დედა-ენა, ისტორიული წარსული, სახელოვანი მოღვაწენი და ეროვნული ტერიტორია, მწერლობა და

სხვა. იმავე წამიდანვე, როცა ბავშვი ქვეყანას იზილავს, მას, გარდა პაერისა, სადგომ-საწოლისა, ესაჭიროება აღმზრდელი, — რძე საზრდოდ, ნანა — მოსასვენებლად. ყველა ეს ხდება ოჯახში, დედის ხელმძღვანელობით და სწორედ აქ არის დასაბამი პატრიოტიზმისა. ყმაწვილი იმ თავიდანვე მჭიდრო კავშირს იმათთანა ჰგრძნობს, ვინც იმას ესაუბრება, ვინც გარშემო ახვევია, — ვისგანაც პირველ შთაბეჭდილებას ღებულობს. ამიტომ უყვარს ის ენა, რომელიც იმას სიყრმის დროს ესმოდა და ის ადამიანები მიაჩნია თავისიანებად, რომელნიც ამ ენაზე ლაპარაკობენ თუ მღერაინ“.

ვაჟა-ფშაველა ვერავითარ საშიშროებას ვერ ხედავს იმაში, რომ ადამიანს ყველაზე მეტად თავისი მშობელი ერი უყვარდეს: „ვერ წარმომიდგენია ადამიანი სრულის ჭკუისა, საღის გრძნობის პატრონი, რომ ერთი რომელიმე ერი სხვებზე მეტად არ უყვარდეს, ან ერთი რომელიმე კუთხე. რატომ? — იმიტომ: ერთი და იგივე ადამიანი ათასს ადგილას ზომ არ იბადება, არამედ ერთს ადგილას უნდა დაიბადოს, ერთს ოჯახში, ერთი დედა უნდა ჰყავდეს! თუ ვინმე იტყვის ამას: ყველა ერი ერთნაირად მიყვარსო, — სტყუის, თვალთმაქცობს: ან ჭკუანაკლებია, ან რომელიმე პარტიის პროგრამით არის ხელფეხშეპოჭილი“.

მეტად საინტერესოა ვაჟა-ფშაველას ერთი დასკვნაც: „სამოწაყლეო სახლში აღზრდილი ბავშვიც კი, რომელსაც, შეიძლება, ათასი ლალა გამოუჩნდეს და გარშემო ათასი ენა ესმოდეს, ბოლოს ერთს რომელსამე ენას იწამებს და ერთს ქვეყანას მიიჩნევს თავის სამშობლოდ...“

წერილის ბოლოს ვაჟა-ფშაველა იძლევა კოსმოპოლიტიზმის მისეულ გაგებას: „კოსმოპოლიტიზმი ასე უნდა გვესმოდეს: გიყვარდეს შენი ერი, შენი ქვეყანა, იღვაწე მის საკეთილდღეოდ, ნუ გძულს სხვა ერები და ნუ გშურს იმათთვის ბედნიერება, ნუ შეუშლი იმათ მისწრაფებას ხელს და ეცადე, რომ შენი სამშობლო არავინ დაჩაგროს და გაუთანასწოროდეს მოწინავე ერებს. ვინც უარყოფს თავის ეროვნებას, თავის ქვეყანას იმ ფიქრით, ვითომ და კოსმოპოლიტი ვარო, ის არის მახინჯი გრძნობის პატრონი, იგი თავისავე შეუმჩ-

ნეულად დიდი მტერია კაცობრიობის, რომელსაც ვითომ ერთგულებას და სიყვარულს უცხადებს“.

მეტად საყურადღებოა ვაჟა-ფშაველას მოწოდება წერილის დასასრულს: „ღმერთმა დაგვიფაროს, ისე გავიგოთ კოსმოპოლიტიზმი, ვითომ ყველამ თავის ეროვნებაზე ხელი აიღოსო. მაშინ მთელმა კაცობრიობამ უნდა უარჰყოს თავისი თავი. ყველა ერი თავისუფლებას ეძებს, რათა თავად იყოს თავის-თავის პატრონი, თვითონ მოუაროს თავს, თავის საკუთარის ძალ-ღონით განვითარდეს. ცალ-ცალკე ეროვნებათა განვითარება აუცილებელი პირობაა მთელის კაცობრიობის განვითარებისა“.

1905 წელს, რევოლუციის დაწყებისთანავე, ილია ჭავჭავაძეს კვლავ დაესხნენ თავს სოციალ-დემოკრატები. კოსმოპოლიტთა ჩანაფიქრით, რევოლუციის პერიოდში საბოლოოდ უნდა მომხდარიყო ეროვნული იდეალების ჩანაცვლება სოციალური იდეალებით. ილია ჭავჭავაძე მთელი არსებით ამისი წინააღმდეგი იყო. სოციალ-დემოკრატებმა დაიწყეს საზოგადოებისაგან ილიას იზოლაციისათვის ბრძოლა. ილია ჭავჭავაძის გარშემო აუტანელი ვითარების შექმნის საქმეს ფილიპე მახარაძის ჟურნალი „მოგზაური“ ხელმძღვანელობდა. 1905 წლის 13 მარტისა (№9) და 20 მარტის (№10) ჟურნალში ილიას წინააღმდეგ პირველი მასალა გამოჩნდა. 1905 წლის 10 აპრილს (№13) კი „მოგზაურში“ დაიბეჭდა ცილისმწამებლური კორესპონდენცია „საგურამოსა და ჭოპორტის საზოგადოება“. გაზეთმა „ივერიამ“, რომელსაც იმხანად ფილიპე გოგიჩაიშვილი რედაქტორობდა, 1905 წლის 15 აპრილის ნომერში (№54) გადმობეჭდა „მოგზაურში“ დაბეჭდილი კორესპონდენციის ძირითადი ნაწილი. საზოგადოება დაიბნა. „მოგზაურის“ კორესპონდენციას შეიძლება იმოდენა რეზონანსი არ ჰქონოდა, რომ არა „ივერიის“ პოზიცია. რამ აიძულა „ივერია“, ჩაბმულიყო „მოგზაურის“ მიერ ილია ჭავჭავაძის წინააღმდეგ დაწყებულ ბინძურ კამპანიაში? რამ აიძულა ფილიპე გოგიჩაიშვილი, აპყლოდა ფილიპე მახარაძის მიერ ორგანიზებულ კამპანიას? საზოგადოებამ ამ კითხვაზე პასუხი ვერ იპოვა. სწორედ ამიტომ „ივერიის“ 1905 წლის 17 აპრილის ნომერში (№55) დაბეჭდილ ილია ჭავჭავაძის საპასუხო წერილს – „წერილი

რედაქციის მიმართ“ — შესაფერისი ეფექტი არ მოუხდენია. საზოგადოება კიდევ უფრო დაახნია იმან, რომ ცოტა მოგვიანებით ილია ჭავჭავაძის მიერ დაწერილი პასუხი სათაურით „ნუ თუ?“ ფილიპე გოგიჩაიშვილმა არ დაბეჭდა. წერილი „ივერიის“ ცალკე დამატების სახით დაიბეჭდა 1905 წლის 5 მაისს. სარედაქციო შენიშვნაში ფილიპე გოგიჩაიშვილი პირდაპირ მიუთითებდა, რომ არ ეთანხმებოდა ილიას პოზიციას. „მოგზაურის“ კორესპონდენციის მიზანი იყო, შეთხზული ფაქტების საფუძველზე, ადგილობრივი გლეხობა ილია ჭავჭავაძის წინააღმდეგ აეჯანყებინა. გეგმა ძალზე ვერაგული იყო. რევოლუციის პერიოდში ამბოხებული გლეხობის მიერ თავადის მოკლა ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. კოსმოპოლიტებს სურდათ, რომ ილია მოეკლათ არა როგორც დიდი ეროვნული იდეალებისათვის მებრძოლი, არამედ როგორც გლეხების მოძულე და მტანჯველი თავადი. იმდროინდელი საზოგადოების დიდი ნაწილი ამ დიდი ტყუილის დასაჯერებლად უკვე შეამზადა რევოლუციამ, ყოველდღიურმა სისასტიკემ და უაზრო სისხლისღვრამ. ყოველივე ეს ნათლად დადასტურდა ჟურნალ „მოგზაურში“ 1905 წლის 15 მაისს (№18) ფილიპე მახარაძის წერილის — „თავის მართლებაც ასეთი უნდა“ — გამოქვეყნებით. ეს იყო პასუხი ილია ჭავჭავაძის წერილისა „ნუ თუ?“.

„მოგზაურის“ მიერ დაწყებულ ცილისმწამებლურ კამპანიაზე საზოგადოების რეაქციამ, ასევე ქვეყანაში შექმნილმა პოლიტიკურმა და ფსიქოლოგიურმა კლიმატმა, ილია ჭავჭავაძე დაარწმუნა, რომ კოსმოპოლიტთა მოძალებას მარტო ვერ გაუმკლავდებოდა. საჭირო იყო ძლიერი პოლიტიკური პარტიის შექმნა. საბოლოოდ ილიამ საქართველოში რუსეთის კონსტიტუციურ-დემოკრატიული პარტიის (კადეტების) ტიპის პარტიის შექმნა გადაწყვიტა. რუსი კონსტიტუციურ-დემოკრატები და რუსი სოციალ-დემოკრატები იდეურად დაპირისპირებულ, შეურიგებელ პოლიტიკურ ძალებს წარმოადგენდნენ და, სავარაუდოა, რომ ილია ჭავჭავაძის არჩევანიც ამან განაპირობა. ქართველ ავტონომისტთა კონსტიტუციურ-დემოკრატიული პარტია უნდა გამხდარიყო ანტიკოსმოპოლიტური ბრძოლის ცენტრი. სხვადასხვა მიზეზების გამო, სამწუხაროდ, პარტიის შექმნის იდეა ვერ

განხორციელდა. ეს ფაქტი თავისთავად მიანიშნებს ქართველი საზოგადოების განწყობილებაზე. საზოგადოებაში ლიბერალურ-დემოკრატიული განწყობილება დათრგუნა მემარცხენე რადიკალურმა განწყობილებამ. ამასთან ერთად, აშკარა იყო, რომ ეროვნული იდეალების ადგილი ქართველი საზოგადოების ცნობიერებაში სოციალურმა იდეალებმა დაიკავა. ეს კოსმოპოლიტთა გამარჯვების მაუწყებელი იყო. ასეთი საზოგადოება მზად იყო, კიდევ უფრო დიდი ღოზით მიეღო კოსმოპოლიტური იდეები. საზოგადოების დიდი ნაწილი მზად იყო, ილია ჭავჭავაძის მკვლელობა მიეღო როგორც ერთი ადამიანის, თუნდაც გამოჩენილი ადამიანის, მკვლელობა და არა მკვლელობა ეროვნული მოძრაობის უცვლელი წინამძღოლისა, ერის მამისა, საქართველოს უგვირგვინო მეფისა.

ქართველ ავტონომისტთა კონსტიტუციურ-დემოკრატიული პარტიის წარუმატებელი ცდის შემდეგ ილია ჭავჭავაძე მარტო დარჩა. 1905 წლის მიწურულისათვის ქართველი საზოგადოება იმის სრულ ანტიპოდს წარმოადგენდა, რაც სურდა ეხილა ილიას, როცა იგი სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოვიდა. შეიარაღებულმა დაპირისპირებამ, ტერორმა, დაღვრილმა სისხლმა ქართველი საზოგადოება გათიშა, მისი ცალკეული ნაწილები ერთმანეთთან სამკედრო-სასიცოცხლოდ დააპირისპირა. „ოთარაანთ ქერივის“ ავტორი, ცხადია, ამას ვერ შეეგუებოდა. ილია ხომ მთელი თავისი მოღვაწეობის მანძილზე წოდებათა შერიგებისათვის იბრძოდა! ამჯერადაც ილია ჭავჭავაძე გამოსავალს ეძებდა. ილია კარგად გრძნობდა, რომ ის, რაც საქართველოში ხდებოდა, ერთი ცენტრიდან იგეგმებოდა, მის წინააღმდეგ ბრძოლაც ფილიპე მახარაძისა და „მოგზაურის“ ინიციატივა არ იყო, ყველაფერს უხილავი რეჟისორი წარმართავდა.

ასეთ უმძიმეს ვითარებაში, 1906 წლის 9 მარტს, ილია ჭავჭავაძე თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურობამ რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს წევრად აირჩია. ილია თავდაპირველად წინააღმდეგი იყო და არჩევნებში მონაწილეობის მიღებას არ აპირებდა. ბოლოს იგი დათანხმდა. სოციალ-დემოკრატები ილია ჭავჭავაძეს უკვე სერიოზულ ძალად აღარც მიიჩნევდნენ, ამიტომ ილიას სახელმწიფო საბჭოს წევრად არჩევა მათთვის მოულოდნელი იყო.

ილია ჭავჭავაძეს შეეძლო, სერიოზული წინააღმდეგობა გაეწია სოციალ-დემოკრატიის გეგმების განხორციელებისათვის. ილიას შეეძლო ეროვნული და ლიბერალურ-დემოკრატიული ძალების გაერთიანება. სოციალ-დემოკრატების მიერ საქართველოში დაგეგმილი კოსმოპოლიტური ექსპერიმენტი სერიოზული საფრთხის ქვეშ დადგა. არადა მთელი რუსეთის მასშტაბით კოსმოპოლიტური ექსპერიმენტი ყველაზე წარმატებით სწორედ საქართველოში ხორციელდებოდა. საქართველოში უკან დახევას რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ლიდერები (გ. პლехანოვი, ვ. ლენინი, ლ. მარტოვი და სხვ.) ვერ დაუშვებდნენ. სწორედ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიის საზღვარგარეთის ცენტრებში (პარიზი, ჟენევა) გადაწყდა ილიას მოკვლა. საზღვარგარეთ, როცა ილია ჭავჭავაძის მოკვლის გადაწყვეტილებას ღებულობდნენ, ცხადია, დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმას, რომ ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა ფსიქოლოგიური კლიმატი ილიას მკვლელობისათვის უკვე შეამზადეს. ასე მივიდა საქართველო 1907 წლის 30 აგვისტოს ტრაგედიამდე.

ვისი ხელიდან გავარდა ტყვია, რომელმაც ილია ჭავჭავაძის სიცოცხლე შეიწირა, ეს ტრაგედიის დეტალია. ბოლოს და ბოლოს, პოლიტიკურ მკვლელობაში მთავარია არა ქილერი, არამედ მკვლელობის დამკვეთი, ქილერი იმდროინდელ საქართველოში ძნელი საპოვნელი სულაც არ იყო. პოლიტიკური დამკვეთი კი შორს, ევროპაში, იმყოფებოდა და დამშვიდებით ადევნებდა თვალს, თუ როგორ წარმატებით ხორციელდებოდა კოსმოპოლიტური ექსპერიმენტი საქართველოში.

ქართველ საზოგადოებას არ აღმოაჩნდა იმისი უნარი, რომ წინ აღდგომოდა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობას. საზოგადოება მდუმარედ შეჰყურებდა ილიას გმობას და თავისი ინერტულობით, გარკვეულწილად, წაახალისა კიდეც ილიას მოძულენი.

ილია ჭავჭავაძე მოკლეს. დიდი ტრაგედია გარკვეულად ცვლის საზოგადოებას. მოხდა თუ არა რაიმე ცვლილება ქართულ საზოგადოებაში 1907 წლის 30 აგვისტოს შემდეგ? სამწუხაროდ, არა! ილიას მკვლელობა საუკუნის ტრაგედიად აღიქვა ქართველი საზოგადოების შეგნებულმა ნაწილმა, მთლიანად საზოგადოება კი ისეთი-

ვე დარჩა, როგორიც იყო 30 აგვისტომდე. ეს იმას ნიშნავდა, რომ დადგა ჟამი, როდესაც ქართველ საზოგადოებას ტონს აძლევდნენ „კაცნი განზრწნილნი გონებითა, გამოუცდელნი სარწმუნოებითა“ (პაულე მოციქული. მეორე წიგნი ტიმოთეს მიმართ, 3-8).

ულოცველთა ჟამი იდგა საქართველოში!

ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის შემდეგ ეროვნულ-დემოკრატიულ ძალთა გაერთიანების პროცესი ნელა და მტკივნეულად მიმდინარეობდა. ეროვნულ ნიადაგზე საქართველოში არსებული პოლიტიკური პარტიებისა და მიმდინარეობების გაერთიანების უკანასკნელი ცდა არჩილ ჯორჯაძეს (1872-1913) ეკუთვნის. ეს იყო კოსმოპოლიტთა პარპაშის აღკვეთის ერთადერთი საშუალება. 1909 წელს არჩილ ჯორჯაძემ გამოაქვეყნა ნაშრომი „შეთანხმების იმედი“, რომელშიც გაერთიანების პრინციპები წამოაყენა. შეთანხმების იმედი იმედადვე დარჩა, რეალური შედეგი არჩილ ჯორჯაძის ცდებს არ მოჰყოლია. 1913 წელს არჩილ ჯორჯაძე გარდაიცვალა და გაერთიანების, შეთანხმების იდეაც დავიწყებას მიეცა.

კოსმოპოლიტები საქართველოში, პირველ რიგში, XIX საუკუნის 60-80-იანი წლების ეროვნული მოძრაობის მონაპოვრის უარყოფას შეეცადნენ. მიზეზი გასაგებია: სწორედ ეროვნული მოძრაობის მონაპოვარი, პირველ რიგში, ეროვნული თვითშეგნების გაძლიერება, უქმნიდა სერიოზულ ბარიერს კოსმოპოლიტურ იდეოლოგიას. ეს კარგად შეუმჩნევია აკაკი წერეთელს. 1908 წელს მან გამოაქვეყნა „სიტყვა თქმული ერთ არჩევანზე და საუბარი მამა-შვილს შუა“. მამის სახით აკაკი წერეთელმა წარმოადგინა ეროვნული მოძრაობის მოღვაწე (სამოციანელი), ხოლო შვილის სახით – ახალგაზრდა კოსმოპოლიტი. დიალოგში მამა აღნიშნავს, რომ 1905-1907 წლების რევოლუციამ ღიდად ავნო ეროვნულ მოძრაობას: „დღევანდელმა სტიქიონურმა მოძრაობამ უკუღმართად წაგრაგნა ჩვენი ნახევარ-საუკუნის იმედი, მაგრამ ჩვენ კი მაინც გულს არ ვიტეხთ!.. ეს ყოლიფერი დროებითია... წარმატალი და როდესაც აღელვებული მდინარე თავისს კალაპოტშივე ჩადგება, მაშინ მის გადარეცხილ-გადაწმენდილ კიდეებზე უფრო ადვილად და თამამად ამოიყრის ჩვენივე მისწრაფება“. კოსმოპოლიტ შვილს გაგონებაც არ სურს იმისა, რომ

ოდესმე ეროვნული მოძრაობა კვლავ აღორძინდება. ამასთან დაკავშირებით მამასა და შვილს შორის ასეთი დიალოგი იმართება:

შვილი: „ღმერთმა ნუ ქნას!! თქვენ გინდათ, რომ ძველსავე დავუბრუნდეთ?“

მამა: „ღიახ, წარსული აწმყოს მშობელია, ქვა-კუთხედად უნდა დაედვას მომავალს“.

შვილი: წარსული?! ის, რომელიც თავის დღეში არა გვქონია ქართველებს?

მამა: „როგორ თუ არა გვქონია? ხალხმა ორი-სამი ათასი წელიწადი იცხოვრა თავის საკუთარ ელ-ფერით, იწოდებოდა ქართველ ერად, სამეფოდ!.. მწარე თუ ტკბილი, მაინც თავისი ქონდა ისტორია და ახლა ამბობთ ამ ხალხზე: წარსული არა ჰქონიაო?“

შვილი: „ის წარსული მოსაგონებლადაც კი საზიზღარია!.. რასა ვხედავთ იმ დროებაში? მეფობას, ბატონ-ყმობას, სხვა და სხვა წოდებათა განსხვავებას, უთანასწორობას, ძალ-მომრეობასა და სხვანი... იმას, რისაც დღეს წარმოდგენაც კი ძნელია და თქვენ გინდათ, რომ ესეები ყველა ისევ თავზე მოგვახვიოთ?“

მამა: „არა! მაგრამ ყველაფერს კი თავისი სასწორ-საზომი აქვს. ერთი საუკუნე მეორეს არა ჰგავს. თვითოეულ მათგანს თავისი საკუთარი ფერ-ხორცი და ცხოვრების შესაფერი წეს-წყობილება აქვს. ბევრი რამ, რაც წინეთ აუცილებლად საჭირო ყოფილა, დღეს აღარ გამოდგება. ძველად, ალბათ, ცხოვრებას გამოუწვევია მეფობაც, ბატონ-ყმობაც და სხვა და სხვა წოდებაც, რაც დღეს აღარ არიან საჭირო, მაგრამ აქ წარსულის რა ბრალია და დღევანდელის თვალთ რათ უნდა შევხედოთ მრისხანედ? ძველთაგან, ღიახ, ბევრი რამ დაგვრჩენია მისთანა, რომელიც დღესაც კიდევ თვრიტად დაედება აწმყოს და მომავალსაც, ქვა-კუთხედად და რად გინდა მივაქციოთ მათ ზურგი? წარსულის დავიწყება და უარყოფა ნახევარი სიკვდილია... სული უნდა დარჩეს ძველისა, ხორცი კი დღევანდელი უნდა შევასხათ, შესაფერი და ეს სული არის ეროვნება!.. ქართველობა“.

შვილი: „ჰო, ქართველობა!.. კიდევ მაგან ჩამტვრია ზიდი ჩვენ შუა. ჩვენ ეგები აღარა გერწამს. ქვეყანაზე უნდა მთლიანი კაცობ-

რიობა იყოს და არა ეროვნობა!.. ეროვნობას მოსდევს თავმოყვარეობა, მტრობა, შუღლი და ესეები ყველა ხელს უშლის კაცობრიობის აყვავებას!..“

კოსმოპოლიტი შვილი ეროვნული მოძრაობის ამაგდარ მამას ასეთ ბრალდებასაც უყენებს: „თქვენ თქვენ სიცოცხლეში მხოლოდ თქვენი ერი, თქვენი ქართველობა გწამდათ; იმათ ეტრფოდით და იმას უგალობდით“. მამის პროტესტს შვილი ასე პასუხობს: „მაგ „ეროვნობის“ მიმდევრობამ დაგავიწყათ პირველი მოვალეობა... ქადაგება: ერთობის, თანასწორობის, ძმობის და სიყვარულის — მხოლოდ ჩვენ შემოვიღეთ ხალხში“.

აკაკი წერეთელი ზედმიწევნით ზუსტად გადმოსცემს საზოგადოებაში გაბატონებულ სულისკვეთებას. მამასა და შვილს შორის გამართული საუბრიდან კარგად ჩანს, თუ საით მიდიოდა ილიას შემდეგდროინდელი საქართველო.

კოსმოპოლიტიზმის მომძლავრებას გამოეხმაურა ვაჟა-ფშაველა 1909 წელს დაწერილი შესანიშნავი ლექსით „თმაგრძელა-ჭკუა-თხელა“. ლექსი იწყება კოსმოპოლიტიზადმი მიმართვით:

„შენ, ეი, ძმობილო, თმაგრძელო,
ტვინთხელო, წვერებცანცარა,
ჭკუაზე მოსვლის მაგივრად
გადაირიე თანთანა“.

კოსმოპოლიტიზმის ბუნებას ასე ახასიათებს ვაჟა-ფშაველა:

„ჰმიეთ-ჰმოეთობ, სჯახირობ,
ამბობ, რაც არი, რაც არა,
ჰმეგობრობ ალი-მურიას,
ნამწყრალევი ხარ ძმასთანა.
სამშობლოს ზურგი აქციე,
რადგან კუდი გაქვს სხვაგვანა;
აჩუქებ საქართველოსა,
თუ ვინმემ დაგიკაკანა,

ძმობა-ერთობას დაგპირდა
და ღვინით პირი დაგბანა“.

მშობლიურის უარყოფა, ვაჟა-ფშაველას აზრით, ქართველი კოს-
მოპოლიტიკების დამახასიათებელი თვისებაა:

„დედას მანდილი მოჰხადე,
ცოლს გაუყიდე კაბები,
ღვიძლ შვილებს სიმშლით ჰხოცავ,
გარეთ გაჰზიდე ტაბლები“.

ვაჟა-ფშაველას ისიც სწორად შეუმჩნევია, რომ კოსმოპოლიტიკებს
ბევრი რამ თავადაც არ ესმოდათ და ბრმად სწამდათ საღლაც ამო-
კითხული:

„ფილოსოფოსის სახე გაქვს
და ღონკიხოტის კლანჭები.
გიწყვია ჯიბე-უბეში
ევროპიული აზრები,
უმ-უმი, უღეჭ-უცოხნი,
მაღალი სორტის ფრაზები,
პროლეტარობის დოღმები
და საქანქარო გაზები“.

ვაჟა-ფშაველა ეითომდა ზოგადსაკაცობრიო იდეალებისათვის
მებრძოლ კოსმოპოლიტს მოუწოდებს:

„გაიგე, მოდი ჭკვაზედა,
შეიგნე, არ ხარ მესსია!“

ვაჟა-ფშაველა სრულიად აცნობიერებს კოსმოპოლიტიზმიდან მომ-
დინარე დიდ ეროვნულ საფრთხეს და მწუხარებით დასძენს:

„ვაი, ჩვენს ზოდებუნებსა!
ვაი, საბრალო ვაზები!“

მიუხედავად კოსმოპოლიტიზმის მომძლავრებისა, ვაჟა-ფშაველას სწამდა, რომ კოსმოპოლიტიზმის ფესვი „თანთან“ გახმებოდა საქართველოში, რადგან იგი ეწინააღმდეგებოდა ბუნების კანონებს:

„რომ მოხდებოდა ეს ასე,
ადრევე დაგვიკვესია.
უტიფრობაში ჩამიგდე,
ეხლა ჰზიხარ და ჰკვნესია.
ხანდახან, ვგონებ, ამბობდე:
„რად მომივიდა ესია?“
ეგ დღე მოელის, ბუნების
ვინაც არ იცის წესია,
ვის გინახიათ, მითხარით,
მთაში მოსული ნესვია?!“

ილია ჭავჭავაძის „სიმეოლო სარწმუნოებისას“ და ვაჟა-ფშაველას „თმაგრძელა-ჭკუათხელას“ ქართულ სინამდვილეში კოსმოპოლიტიზმის წინააღმდეგ დღემდე დაწერილ პასკვილთა შორის ბადალი არ მოეპოვება.

1907-1914 წლებში კოსმოპოლიტური მიმართულების პოლიტიკურმა ძალებმა მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრების სადავეები იგდეს ხელში. რევოლუციაგამოვლილი საზოგადოება ეროვნული იდეების მატარებლად ვერ გამოდგებოდა. 1905-1907 წლების სისხლიანმა სამოქალაქო ომმა „საერთო ნიადაგის“ შექმნის მცირე შანსიც კი არ დატოვა. ქართველი ერი პოლიტიკურ პარტიებად დაიყო, ყველას თავისი სიმართლე ჰქონდა, ყველა თავისი სიმართლის დამტკიცებას ცდილობდა. თითქმის არ არსებობდა უპარტიო ქართველი ინტელიგენცია, რომელსაც მორალური უფლება ექნებოდა მთელი ერის სა-

ხელით გამოსულიყო. ახლა ის, რაც 1896 წელს ილია ჭავჭავაძემ იწინასწარმეტყველა: „მე უფრო შორს მინდა გადავაბოტო. თუ ღმერთი შემეწევა და მე ჩემით მოგაწონეთ თავი, მე მეოთხე დასს შევადგენ და მეთაურად გავუხდები. ოთხი სამზე ერთით წინ არის და მეც მინდა, თუ ვიქნები, წინ ვიყო... საქმე ეხლა თვლამია, მეოთხეს მეხუთე მოჰყვება, მეხუთეს – მეექვსე და წავა ესე, მანამ ადამიანს სათვალავი შემოაკლდება. ქართული პროგრესი ეს არის და ევროპისა-კი რა მოგახსენოთ“.

უამრავი პოლიტიკური პარტია და მიმდინარეობა, უამრავი გაზეთი და ჟურნალი მხოლოდ იმას ემსახურებოდა, რომ ერის გაერთიანება არ შემდგარიყო, უთანხმოება კიდევ უფრო გაღრმავებულიყო. ასეთ ვითარებაში შეხვდა ქართველი ერი პირველი მსოფლიო ომის დასაწყისს.

და ყოვლადვე ისწავებენ და არასადა
მეცნიერებასა ჭეშმარიტებისასა შემძლებელ
არიან მოსლვად.

პეფლე მოციქულისა წიგნი ტიმოთეს
მიმართ. მეორე, 3-7.

პირველი მსოფლიო ომის დასაწყისიდანვე (1914 წ.) მოვლენები კოსმოპოლიტთა საზიანოდ განვითარდა. დიდ სახელმწიფოებში (გერმანია, ავსტრია-უნგრეთი, რუსეთი, ინგლისი, საფრანგეთი) შეინიშნებოდა ნაციონალიზმისა და შოვინიზმის აღმავლობა, ომის შედეგად პრაქტიკულად დაიშალა სოციალისტური პარტიების საერთაშორისო გაერთიანება – მეორე ინტერნაციონალი, რომელიც კოსმოპოლიტიზმის საერთაშორისო ცენტრს წარმოადგენდა. მეომარი ქვეყნების მოსახლეობის ყველა სოციალური ფენების შეგნებაში „ზოგადსაკაცობრიო“ აშკარად დაჩრდილა „ეროვნულმა“. პირველი მსოფლიო ომის დაწყებიდან სულ მალე ეროვნული მოძრაობის აღმავლობა დაიწყო დიდი იმპერიების (რუსეთი, გერმანია, ავსტრია-უნგრეთი) შემადგენლობაში მცხოვრებ, ერთ დროს დაპყრობილ ერებში. აშკარა იყო, რომ დაპყრობილი ერების ეროვნული მოძრაობა დიდ სირთულეებს შეუქმნიდა ომში ჩაბმულ სახელმწიფოებს. ასეთ ვითარებაში საქართველოში არსებულმა კოსმოპოლიტური ორიენტაციის ძალებმა (სოციალ-დემოკრატებმა, სოციალისტ-ფედერალისტებმა, სოციალისტ-რევოლუციონერებმა, ანარქისტებმა) ძალაუვნებურად იცვალეს ფერი და მეტი ყურადღება დაუთმეს ეროვნულ საკითხს. მიუხედავად ამისა, ერთიანი ეროვნული ფრონტი საქართველოში მაინც ვერ შეიქმნა. მართალია, საქართველოს პირველი ეროვნული ყრილობის

მიერ 1917 წლის 22 ნოემბერს არჩეული ეროვნული საბჭო თავისი მოწოდებით ერთიანი ეროვნული ფრონტის განსახიერება უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ეროვნულ საბჭოში შემავალი პოლიტიკური პარტიები (სოციალ-დემოკრატები, ეროვნულ-დემოკრატები, სოციალისტ-ფედერალისტები, სოციალისტ-რევოლუციონერები), საბჭოს არჩევის დღიდან ბოლომდე, სულ უფრო მზარდი კონფრონტაციის პირობებში მოღვაწეობდნენ. ამ პერიოდშიც (1917-1918 წწ.) საქართველოში ძალზე სუსტი იყო უპარტიო ინტელიგენცია, რომელიც ქართველი ერის სახელით გამოვიდოდა. თვით საქართველოს ეროვნულ საბჭოში უმრავლესობა სოციალისტური ორიენტაციის პარტიებს ჰქონდათ და, აქედან გამომდინარე, მოვლენების განვითარებასაც ისინი აძლევდნენ ტონს.

მსოფლიო ომით განსაზღვრულმა სამხედრო-პოლიტიკურმა ვითარებამ, კერძოდ კი სამხრეთ კავკასიაში დიდი ქვეყნების (რუსეთი, გერმანია, ოსმალეთი) დაპირისპირების შედეგად შექმნილმა ვითარებამ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს (საქართველოს, სომხეთს, აზერბაიჯანს) 1918 წლის მაისში სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის საშუალება მისცა. ქართველი სოციალ-დემოკრატები (მენშევიკები), რომლებიც წლების მანძილზე „ერთიანი და გაუყოფელი რუსეთის“ იდეას თავგამოდებით იცავდნენ, დამოუკიდებელი საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრების სათავეში მოექცნენ. ეს იყო ბედის ირონია. ცნობილი ქართველი ისტორიკოსი სარგის კაკაბაძე წერს: „ქართულ მენშევიზმს ახასიათებდა ზიზლი ყველაფერ ქართულისადმი. ეს ზიზლი მიდიოდა იქამდის, რომ მენშევიკური პრესის ტერმინოლოგიიდან სავსებით გამოდევნილი იყო სიტყვები „საქართველო და ქართული“ და ეს სავსებით პათოლოგიური მოვლენა ახასიათებდა ქართულ მენშევიზმს რუსეთის იმპერიის არსებობის მთელ სიგრძეზე, ვიდრე 1917 წლის თებერვლის რევოლუციამდის და ერთხანს ამის შემდეგაც“ (ს. კაკაბაძე. ქართველი ხალხის ისტორია. 1783-1921. თბილისი, 1997, გვ. 249). ასეთი პარტიის ხელში მოექცა საქართველო 1918-1921 წლებში.

მიუხედავად ამისა, ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა ოფიციალურად მაინც არ აღიარეს, რომ ილია ჭავჭავაძის იდეების რეალი-

ზებისათვის იბრძოდნენ. ილია ჭავჭავაძე არავის გახსენებია 1918 წლის 26 მაისს – ეროვნული საბჭოს მიერ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის დღეს. ეროვნული საბჭოს წევრთაგან ბევრი მათგანი პირადად იცნობდა ილია ჭავჭავაძეს, ერთ დროს თანამშრომლობდა კიდევ მასთან. პირადი ნაცნობობაც არ იყო საჭირო, 1907 წლის 30 აგვისტოდან 1918 წლის 26 მაისამდე სულ თერთმეტი წელი იყო გასული. ასე მცირე მეხსიერება აღმოაჩნდათ ერის რჩეულებს. ეს ფაქტი იმაზე მეტყველებს, რომ ეროვნული თანხმობა საქართველოში არ იყო ისე მყარი, როგორიც იმ რთულ ეპოქაში იყო საჭირო. დიდ ეროვნულ ზეიმს მარტო ეს არ აფერმკრთალებდა. რუსეთსა და ევროპაში ცნობილი სოციალ-დემოკრატი ირაკლი წერეთელი ასე აფრთხილებდა ქართველებს: დაიხსომეთ, 26 მაისი „შავ დღედ“ მოიხსენიება საქართველოს ისტორიაშიო. აი, ასეთი მრწამსის ადამიანები განაგებდნენ საქართველოს ბედს!

ქართველ სოციალ-დემოკრატებს (ნოე ჟორდანია, ნოე რამიშვილი, აკაკი ჩხენკელი, ევგენი გეგეჭკორი, კარლო ჩხეიძე და სხვ.) ბედმა არგუნათ არა მარტო საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლის წინამძღოლობა, არამედ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921 წწ.) წამყვანი პოლიტიკური ძალის როლის შესრულება. როგორ შეუთავსდა ერთმანეთს ქართველი სოციალ-დემოკრატების კოსმოპოლიტური ბუნება და დამოუკიდებელი ქვეყნის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მშენებლობა? პირველი მსოფლიო ომის დასასრული (1917-1918 წწ.) და ომის შემდგომი წლები მთელ მსოფლიოში ხასიათდებოდა ეროვნული მოძრაობის აღმავლობით, რასაც შედეგად მოჰყვა დამოუკიდებელი სახელმწიფოების შექმნა. ასეთ ეპოქაში კოსმოპოლიტიზმი ვერ იბოგინებდა. გამონაკლისი არც საქართველო იყო. იყო კიდევ ერთი მეტად მნიშვნელოვანი მომენტი, რამაც ქართველი სოციალ-დემოკრატების კოსმოპოლიტური პოზიციიდან იძულებითი უკან დახევა გამოიწვია. საბჭოთა რუსეთი აშკარად ცდილობდა საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსპობას. მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის მანიით შეპყრობილი ბოლშევიკი ლიდერები (ვ. ლენინი,

ლ. ტროცკი და სხვ.) ახალი იმპერიის შექმნისათვის ემზადებოდნენ. იდეური მოსაზრებით პროდასავლურად განწყობილ ქართველ სოციალ-დემოკრატებს არამცდარამც არ სურდათ საბჭოთა რუსეთის შემადგენლობაში შესვლა. ამისი ერთადერთი გარანტია დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნება იყო. დამოუკიდებელი საქართველოს შენარჩუნება ამავე დროს თვით ქართული სოციალ-დემოკრატიის გადარჩენასაც ნიშნავდა, რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობა კი ქართული სოციალ-დემოკრატიის იდეური განადგურების ტოლფასი იქნებოდა. 1918-1921 წლებში საქართველო არსებობდა რუსეთისა და ოსმალეთის მხრიდან მუდმივი აგრესიის საფრთხის პირობებში, აფხაზი და ოსი სეპარატისტები გამუდმებით ცდილობდნენ ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევას, საქართველოს ისტორიული ტერიტორიის მიტაცებას ცდილობდა სომხეთი და აზერბაიჯანი. ასეთ პირობებში საქართველოში კოსმოპოლიტური ექსპერიმენტები ვერ განხორციელდებოდა, ხელისუფლება მაქსიმალურად ეროვნული უნდა ყოფილიყო, წინააღმდეგ შემთხვევაში, იგი ხალხის მხარდაჭერას დაკარგავდა. სწორედ ამით იყო გაპირობებული ის, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კანონმდებლობა გაყდენთილი იყო ეროვნული სულისკვეთებით. ამის ნიმუშებად შეიძლება დავასახელოთ: დებულება „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მოქალაქეობისა (ქვეშემოდგომისა)“ (1918 წ. 16 ივლისი), კანონი „საქართველოს სახელმწიფო ენისა“ (1918 წ. 1 ოქტომბერი), კანონი „მოქალაქეობისა“ (1919 წ. 27 მაისი), დეკრეტი „კავკასიის მუზეუმის გაუქმებისა და მის ნაცვლად საქართველოს მუზეუმის დაარსებისა“ (1919 წ. 1 აგვისტო); დეკრეტი „საქართველოს ეროვნული სამხატვრო გალერეის დაარსებისა“ (1920 წ. 30 მარტი) და სხვ.

ცხადია, ქართული სოციალ-დემოკრატიის კოსმოპოლიტური პოზიციებიდან იძულებითი უკან დახევა სულაც არ ნიშნავდა მისი ბუნების შეცვლას. სოციალ-დემოკრატიის გაეროვნულება შეუძლებელი იყო. 1918-1921 წლებში კოსმოპოლიტურმა სენმა მრავალჯერ იჩინა თავი და დიდი ზიანიც მოუტანა ქვეყანას.

ქართველ სოციალ-დემოკრატთა ერთ-ერთ დიდ შეცდომას წარმოადგენდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ მშენებლობაში საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის როლის უგულვებელყოფა. ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა დაივიწყეს ჭეშმარიტება: არც ერთი დიდი ეროვნული საქმე საქართველოში ეკლესიის თანადგომის გარეშე არ დაგვირგვინებულა წარმატებით. საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულმა ხელისუფლებამ სახელმწიფოს საკეთილდღეოდ ვერ გამოიყენა ისეთი დიდი მოვლენა, როგორიც იყო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა 1917 წლის მარტში. ქართველი ერი საუკუნეზე მეტი ელოდა ამ ნანატრ დღეს. საქართველოს ეკლესია და მისი მწყემსმთავარი კათოლიკოს-პატრიარქი კირიონ II მზად იყო გვერდში ამოსდგომოდა ხელისუფლებას. სამწუხაროდ, ხელისუფლებამ შემხვედრი ნაბიჯი არ გადადგა და თავისი ათეისტური პოლიტიკით სავსებით გაიტყუა სახელი მრევლში. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის ათეისტური პოლიტიკა იქამდეც კი მივიდა, რომ ხელისუფლება სრული გულგრილობით შეხვდა კირიონ II-ის ვერაგულ მკვლელობას. ხელისუფლების გულგრილობაზე მეტყველებს ისიც, რომ კათოლიკოს-პატრიარქის მკვლელობის გამოძიებით სერიოზულად არც კი დაინტერესებულან. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების ათეისტური პოლიტიკა იყო ის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი, რომელმაც განაპირობა ბზარის გაჩენა ერსა და ხელისუფლებას შორის. საბოლოოდ კი, საგარეო ფაქტორთან ერთად, ხელისუფლების, ერისა და ეკლესიის ერთობის დარღვევა გახდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დაცემის ერთ-ერთი მიზეზი. ქართველ სოციალ-დემოკრატებს აუხდათ პავლე მოციქულის სიტყვები: „სმენით გესმოდის და არა გულისკმაყვით, და ჰხედვით და არა იხილეთ“ (საქმე წმიდათა მოციქულთაჲ, 28-26).

სულ სხვა ვითარება შეიქმნა საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დაპყრობის შემდეგ (1921 წ.). რუსული სოციალ-დემოკრატიული იდეოლოგია ფსევდოკოსმოპოლიტური იდეოლოგიაა, ფსევდოკოსმოპოლიტური იყო თავისი ბუნებით რუსული ბოლშევიზმიც. ბოლშევიკების ხელისუფლების სათავეში

მოსვლის შემდეგ მოხდა ბოლშევიზმის იდეოლოგიის ტრანსფორმაცია და მან ნაციონალ-სოციალიზმის (სოციალიზმის) შინაარსი შეიძინა. უფრო მეტიც, მას შემდეგ, რაც მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის კოსმოპოლიტურმა იდეამ სრული კრაზი განიცადა, ბოლშევიზმი იქცა ახალი, საბჭოთა იმპერიის შექმნის იდეოლოგიად. ბურჟუაზიულ სამყაროსთან დაპირისპირებული საბჭოთა რუსეთის (1922 წლიდან საბჭოთა კავშირის) პოლიტიკური ხელმძღვანელობისათვის აუცილებელი იყო რუსი ერის გარშემო არარუსი ერების გაერთიანება, მათი ასიმილაცია და ამ გზით ძლიერი სახელმწიფოს შექმნა. ამ აუცილებლობამ წარმოშვა ველიკოდერჟავული პოლიტიკა მთელი თავისი უმძიმესი შედეგებით. ამასთან ერთად, საბჭოთა პოლიტიკურმა ხელმძღვანელობამ რუსეთის იმპერიის ნგრევის შემდეგ შექმნილ პოლიტიკურ ვითარებაში უარი ვერ თქვა არარუსი ერების სახელმწიფოებრიობის (აეტონომიები, მოკავშირე საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკები) შენარჩუნებაზე. ამ ორმაგი პოლიტიკის შედეგად მივიღეთ ასეთი სურათი: ერთის მხრივ, საბჭოთა იდეოლოგიის მიერ ოფიციალურად დაგმოიბლი ველიკოდერჟავული პოლიტიკა და არარუსი ერების ასიმილაციისაკენ მისწრაფება; მეორეს მხრივ, არარუსი ერებისათვის ფორმალური სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნება, რაც გარანტირებული იყო კონსტიტუციით. ასეთ ვითარებაში კოსმოპოლიტიზმიც თავისებურად ვლინდებოდა. გაჩნდა უაზრო ცნებები: „საბჭოთა სამშობლო“, „საბჭოთა ადამიანი“, „საბჭოთა მეცნიერება“, „საბჭოთა კულტურა“, „საბჭოთა მორალი“ და სხვ. ოფიციალური იდეოლოგია ამტკიცებდა, რომ საბჭოთა კავშირში იქმნებოდა „შინაარსით სოციალისტური და ფორმით ეროვნული კულტურა“, ეს იყო ნამდვილი აბსურდი, რომელსაც განხორციელება არ ეწერა. საბჭოთა კავშირის არსებობის პერიოდში (1922-1991 წწ.) თუ რამ ღირებული შეიქმნა კულტურის სფეროში, იგი ან რუსულ, ან უკრაინულ, ან ქართულ და ან სხვა ეროვნულ კულტურას განეკუთვნებოდა. კულტურა ფორმითაც და შინაარსითაც ეროვნული იყო. ცხადია, ყოველ ეროვნულ კულტურაში იყო ზოგადსაკაცობრიო, რაც სულაც არ ეწინააღმდეგებოდა მის ეროვნულობას და კოსმოპოლიტურთან საერთო არაფერი ჰქონდა. საბო-

ლოდ, ცნება „საბჭოთა“ მიუღებელი აღმოჩნდა არა მარტო არარუსი ერებისათვის, არამედ თვით რუსი ერისათვისაც. ცხადი იყო, რომ ცნება „საბჭოთა“, პირველ რიგში და პირველ ეტაპზე, არარუსი ერების თვითმყოფადობას ემუქრებოდა, მაგრამ დადგებოდა დრო და იგი საფრთხეს შეუქმნიდა რუსი ერის თვითმყოფადობასაც. ველიკორუსებისათვის კი ეს მიუღებელი იყო. მათი იდეალი ძლიერი ეროვნული სახელმწიფო იყო, რომელიც სხვა ერებს კი შთანთქავდა, მაგრამ საკუთარ ეროვნულ თვითმყოფადობას არ დათმობდა.

საბოლოოდ ასეთი სურათი მივიღეთ: იმპერიალისტურმა საბჭოთა (რუსულმა) სახელმწიფომ ვერ შეძლო ეროვნული კულტურის ჩაკვლა. იმ უზარმაზარ სივრცეში, რომელსაც საბჭოთა კავშირი ეწოდებოდა, ქართველ ერს სხვა ერებისაგან გამოარჩევდა ქართული კულტურა: მწერლობა, მუსიკა, მხატვრობა, ქანდაკება, კინო, თეატრი. ეროვნული თვითშეგნება იმდენად ძლიერი იყო, რომ 1978 წელს ქართველმა ერმა არ დაუშვა ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის, უფლების შელახვა. ქართული ენა, ქართული ცნობიერება, ქართული სინამდვილე იყო ის, რითაც საზრდოობდა ქართული კულტურა. ქართული კულტურა თვითმყოფადი იყო, თუმცა ეს სულაც არ ნიშნავდა იმას, რომ იგი ემიჯნებოდა ზოგადსაკაცობრიოს, პირიქით, ცივილიზაციის მონაპოვარი ამდიდრებდა ქართულ კულტურას, ისევე როგორც ქართული კულტურის მონაპოვარი ხდებოდა ზოგადსაკაცობრიოს ნაწილი.

საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო ოცწლეულში ცნება „საბჭოთა“ საერთოდ ანაქრონიზმად იქცა და მისი გაგონება მხოლოდ ღიმილს იწვევდა. ეს იმისი მაუწყებელი იყო, რომ სამოცდაათწლიანი კოსმოპოლიტური ექსპერიმენტი სრული მარცხით დამთავრდა. საბჭოთა იმპერიის შემადგენლობაში მცხოვრებ ერებს დამოუკიდებელი სახელმწიფოების შექმნის დაუოკებელი სურვილი ამოძრავებდათ. ეს ეპოქა (XX საუკუნის 70-80-იანი წლები) იმისი ნათელი დადასტურება იყო, რომ კოსმოპოლიტიზმი ეწინააღმდეგებოდა ადამიანის ბუნებას, რადგან ადამიანი, პირველ რიგში, არსებობს როგორც ეროვნული ფენომენი. ამავე ეპოქამ ცხადყო, რომ ადამიანი რელიგიური ფენომენიცაა. ქართველ ერს არასდროს, ეკლესიის ვე-

ლური დევნის პირობებშიც კი, არ დავიწყებია, რომ იგი უძველესი სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის მრევლია. ეროვნული მოძრაობის აღმავლობა XX საუკუნის 70-80-იან წლებში, ეროვნული ცნობიერების არნახული გაძლიერება და ერის შემობრუნება დედა ეკლესიისაკენ ერთდროულად მოხდა. ერის შემობრუნებას ეკლესიისაკენ დიდად შეუწყო ხელი თვით საქართველოს ეკლესიაში მომხდარმა ცვლილებებმა. უწმიდესმა და უნეტარესმა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილიამ II-მ ნახევარსაუკუნოვანი უმძიმესი პერიოდის შემდეგ შეძლო საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ფეხზე დაყენება, ეკლესიამ ერის ცხოვრებაში ტრადიციული ადგილი დაიკავა. მეტად მნიშვნელოვანია ის, რომ ქართველი სამღვდელოება იქცა დიდი ეროვნული იდეის მატარებელ სერიოზულ ინტელექტუალურ ძალად, რასაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება კოსმოპოლიტიზმის გაძლიერების პირობებში.

აპა მოველ ადრე. იპყარ, რომელ-ეგე გაქუს,
რამთა არაინ მიგილოს გვრგვნი შენი.

გამოცხადება იოვანესი, 3-11.

დღეს სულ უფრო ცხადი ხდება, რომ XXI საუკუნეში კიდევ უფრო ძნელი გახდება ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნება, „მამულის, ენისა და სარწმუნოების“ დაცვა. ეს საშიშროება მხოლოდ ჩვენთვის, ქართველებისათვის, არ არსებობს. ეს გლობალური მოვლენაა და იგი მეტნაკლებად ემუქრება ყველას, როგორც დიდ, ისე რიცხვით მცირე ერებს. მიზეზი ამ გლობალური საშიშროებისა ჯერ კიდევ XX საუკუნის დამდეგს შესანიშნავად ახსნა ოსვალდ შპენგლერმა. მისი სიტყვები, XX საუკუნეზე თქმული, ჩვენ თამამად შეგვიძლია გავავრცელოთ XXI საუკუნეზე: „Он не верит больше во власть разума над жизнью. Он чувствует, что жизнь господствует над разумом. Знание людей для нас важнее, чем абстрактные и общие идеалы; из оптимистов мы превратились в скептиков; не то, что должно наступить, а то, что наступит, занимает нас; и остаться властелином фактов для нас важнее, чем стать рабом идеалов“.

XXI საუკუნე სულიერ ღირებულებათა გადაფასების, სულიერ ღირებულებებში დაეჭვების საუკუნე იქნება. კოსმოპოლიტები კიდევ უფრო გააძლიერებენ ბრძოლას ეროვნებისა და მართლმადიდებლობის წინააღმდეგ. 2005 წლის საშობაო ეპისტოლეში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II აღნიშნავს: „მას შემდეგ, რაც ემშაკმა ბრძოლა დაუწყო კაცთა მოდგმას, იგი ცდილობს ჩვენთვის ყველაზე ამაღლებული ღირებულებების: სიყვარულის, თავისუფლების, ჭეშმარიტების, მშვიდობის, განათლების... აღმნიშვნელი სიტყვების შინაარსობრივი დატვირთვა შეცვალოს და ისინი სრულიად საწინააღმდეგო შინაარსის შემცველ ცნებებად წარმოგვიდგინოს, რათა ამით ადამიანებს ცოდვის ჩადენა გაუადვილოს“.

ყოველ ჩვენგანს მოუწევს არჩევანის გაკეთება. ეს არჩევანი უნდა იყოს „გონებითი“ და არა „ყოფითი“, სულისათვის და არა ხორცისათვის. კარგად გვესმის, რომ ყოველივე ეს არ არის ადვილი, არ არის ადვილი, რადგან ადამიანი ცოდვილია, ყველას არ ძალუძს,

გაუძლოს ცდუნებას, მაგრამ ქვეყანაზე სტუმრად მოსულ ყოველ მოკვდავს უნდა ახსოვდეს ფსალმუნის სიტყვები:

„ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მივიდა ზრახვასა უღმრთოთასა და გზასა ცოდვილთასა არა დადგა და საჯდომელსა უშჯულოთასა არა დაჯდა.

არამედ შჯულსა უფლისასა არს ნებაჲ მისი და შჯულსა მისსა ზრახვენ იგი დღე და ღამე“ (ფსალმუნნი, 1-1-2).

ყოველ მოკვდავს უნდა ახსოვდეს, რომ აუცილებლად მოვა ცოდვათა მოკითხვის ჟამი: „რამეთუ უწყის უფალმან გზაჲ მართალთაჲ და გზაჲ უღმრთოთაჲ წარწყმდეს“ (ფსალმუნნი, 1-6).

მსოფლიო სახელმწიფოს შექმნისა და მსოფლიო მოქალაქის ჩამოყალიბების იდეას განხორციელება არ უწყერია, ეროვნული ენების, ეროვნული კულტურებისა და ეროვნული სახელმწიფოების მოსპობა შეუძლებელია, მართლმადიდებლობის დათრგუნვა მწვალებელთა აუხდენელი ოცნებაა. ენები, ერები, ეროვნული სახელმწიფოები და მართლმადიდებელი ეკლესია უფლის ნებით არსებობენ და ადამიანებს არ ხელეწიფებათ მათი მოსპობა. რაც შეეხება ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებს, მისი საფუძველი ეროვნულშია და ეს ორი ღირებულება სრულებით არ ეწინააღმდეგება ერთმანეთს.

ჩვენ გვწამს, რომ ამ საბედისწერო ბრძოლაში ქართველობა გაიმარჯვებს. კიდევ ერთხელ მოვიგებთ ბრძოლას „მამულის, ენისა და სარწმუნოებისათვის“. ქართველობა მოიპოვებს იმის უფლებას, რომ თავის თავზე მიიღოს უფლის სიტყვები: „აჰა ესერა მიმიცემია წინაშე შენსა კარი განღებული, რომლისა დაკშვად ვერავინ შემძლებელ არს, რამეთუ მცირე ძალი გაქუს, და დაიმარხე სიტყუაჲ ჩემი და არა უარ-ჰყავ სახელი ჩემი“ (გამოცხადება იოვანესი, 3-8).